

Att känna *med* varandra i kampen mot speciesism

Illustration; Kaisa Andersson (2015)

- En analys av vad känslor gör utifrån en diffraktiv förståelse av kroppar

Göteborgs universitet
Institutionen för kulturvetenskaper Genusvetenskap
Uppsats, 15 hp, fördjupningskursen HT15
Författare: Jonna Håkansson
Handledare: Juan Velásquez

Abstract

This essay is a qualitative study of what feelings *do* based on empirical material gathered through focus groups with vegans and vegetarians. The aim is to explore what feelings do with us based on the phenomenologically rooted presentation of emotions by Sara Ahmed (2004). By showing the movie *Djurfabriken* (The Animal Factory), an investigation of the Swedish animal industry, I tried to mobilize feelings among my participants. How does groups of vegans and vegetarians speak about their feelings and what can we learn from it? By analyzing the vegetarians different explanations of why they were not vegan (a question I never asked) I tried to unravel which feelings were made possible and which were made impossible to feel. Through what was said during the focus groups sessions I could grasp a norm which are making us numbed. I understand the tendency to mobilize political action through identity positions to be a great problem which risk to create feelings of shame. Feelings which could block the mobilization of feelings to non-human animals. My suggestion is to work more with approaches and attitudes rather than identity, and to understand speciesism in terms of a structural form of oppression. I understand it to be very important for political action to be *with* others in their pain, both non-human and human animals. I want to embrace a diffractive way of being in the world in resistance to a dichotomous way of thinking, based on domination and hierarchy. We have to be *with* each other in the struggle against speciesism.

Nyckelord: speciesism, känslor, diffraktivitet, dikotomi, veganism, feminism, intersektionalitet, avtrubbningsmekanismer, makt.

Innehållsförteckning

Inledning	5
Bakgrund/problemformulering	5
Syfte	10
Frågeställningar	10
Avgränsningar.....	10
Forskningsfältsöversikt.....	11
Teoretiska perspektiv och begrepp	17
Speciesism.....	17
Känslor som teoretiskt perspektiv.....	18
Smärta	19
Ilska	20
Skam.....	20
Förundran.....	20
Maktteori	21
Diffraktivitet	22
Metod	23
Analys	29
Känslor och den speciesistiska diskursen	29
Normens disciplinära makt	29
Att förminska sina känslor	32
Avtrubbningsmekanismer hos lakto-ovo-vegetarianer.....	34
Att flytta fokus till någon annan	34
Känslan av att inte kunna vara perfekt	35
Ett samhälle som trubbar av.....	37
Vad gör känslor med oss?.....	39
När det gör ont	39

Maktlöshet, frustration och ilska.....	44
Att se verkligheten som skapad.....	46
Slutreflektion.....	49
Bilaga 1 - Fokusgrupp 1 (2015-11-19)	54
Bilaga 2 - Fokusgrupp 2 (2015-11-21)	55
Bilaga 3 - Fokusgrupp 3 (2015-11-26)	56

Inledning

Bakgrund/problemformulering

Feminism för mig handlar om att kämpa för en värld bortom dominansförhållanden. En värld där ingen anses till för någon annan att utnyttja. Det patriarkala systemet ser jag som grunden till alla typer av förtryck, som ett system som genom sin existens skapar och formar de andra förtrycken. Det patriarkala projektet handlar om dominans och om att skapa total underkastelse genom att konstruera skillnader mellan olika grupper. Yvonne Hirdman (1988) talar om en isärhållning, vilken är applicerbar även då det inte handlar om kön, som bland annat genom stereotypisering delar in individer i olika grupper. Genom att tillskriva dem olika egenskaper görs de till motsatser. Grupperna ordnas hierarkiskt då den ena gruppens egenskaper anses mer värda än den andra gruppens och förtrycket legitimeras i de skapade olikheterna. Hirdman (ibid:125) påpekar att ju starkare isärhållningen är ju mindre ifrågasatt blir det hierarkiska förhållandet eftersom de konstruerade skillnaderna rättfärdigar den rådande ordningen. I min uppsats fokuserar jag främst på speciesism, förtryck på grund av arttillhörighet. Speciesismen bygger på att människor och ickemänskliga djur konstrueras som motsatser där den första gruppen anses mer värd, samt besitta rätten att utnyttja den andra gruppen. Individer utsätts för förtryck och diskriminering endast på grund av att de inte tillhör arten homo sapiens. Olika förtryck som speciesism, sexism och rasism är invävda i och förstärker varandra. Exempelvis kan förtrycket av en grupp legitimeras genom att likna denna grupp vid en annan grupp som är ännu mer underordnad. När jag kopplar samman olika förtryck handlar det inte om att jämföra olika grupper eller de faktiska effekterna av förtrycken utan om att se till mekanismerna bakom. Olika grupper utsätts för olika typer av förtryck och effekterna av förtrycken skiljer sig åt, dock är strategierna bakom slående lika.

Hela vår värld bygger på dominans, hierarki och dikotomier där vissa hör till på bekostnad av andra. Jag inspireras mycket av María Lugones (2010) tankar kring dikotomi. Framförallt hennes tankar om förtryck grundat i den dikotoma hierarkin mellan människor och det ickemänskliga kopplat till kolonial modernitet. Liksom Lugones vill jag gå bortom ett dikotomt sätt att vara. Att vara något annat istället för en motsats, att mötas i motståndet. En

dikotom indelning mellan människor och ickemänskliga djur är grundläggande för speciesism och speciesismen är i sin tur är invävd i rasism. Vita män (främst vita heterosexuella medelklassiga cis-män) har kopplats till kultur, förnuft och rationalitet medan vita kvinnor, rasifierade kvinnor och män samt ickemänskliga djur har kopplats till natur, det kroppsliga och det känslomässiga. Dessa har ansetts stå i motsats till varandra och rationalitet har alltid värderats högst. Att skrivas som kropp innebär att kroppen alltid är närvarande, att du blir definierad utifrån din kropp. Detta sker någon gång för nästan alla som inte är vita män. Du kan inte helt glömma din kropp, utan den är alltid närvarande och påverkar hur du behandlas (se Lee & Shakely 2015:100). I det samhälle som vi lever görs olika kroppar till objekt. Kvinnors kroppar konstrueras exempelvis ofta som objekt till för mannen och definieras genom den manliga blicken. Med den manliga blicken menas att det är den heterosexuella mannen som är betraktaren (Mulvey 2010:55). Mannen är den som agerar, definierar och betraktar. Kvinnan konstrueras som ett passivt objekt som definieras och blir betraktad. Även ickemänskliga djur görs till objekt då de ses som produkter och varor tillhörande människan. Vi kan se hur sexismen och speciesismen objektifierar och är invädda i varandra då kvinnor exempelvis sexualiseras genom att liknas vid ickemänskliga djur. Detta är extra vanligt att personer som rasifieras blir utsatta för och då samverkar sexism och speciesism såväl som rasism. Exempelvis beskrivs ibland personer som rasifieras som exotiska, vilda och djuriska. Som den sexiga och utforskade Andre till för den vita mannen att upptäcka (se bell hooks 1999:164). Både kvinnor, vita såväl som rasifierade, och ickemänskliga djur ses som lika med kropp. En kropp till för andra att konsumera.

Sedan drygt sju år tillbaka är jag vegan och min högsta önskan när jag var tio år var att bli veterinär och vegetarian men jag fick hela tiden höra att jag var tvungen att äta kött för att överleva. Jag ifrågasatte inte så mycket och när jag ser tillbaka på mig själv tycker jag att det känns så fruktansvärt sorgligt. Men jag hade lärt mig att inte ifrågasätta och jag gav inte mina känslor legitimitet. Det dröjde ända tills jag var nitton år innan jag tog steget att fullt ut bli vegan och jag minns att jag under en ganska lång period innan kände att jag ville bli vegan men inte riktigt vågade eftersom jag inte ansåg mig ha tillräckligt med ”rationella argument” för veganism. Därmed distanserade jag mig från det lidande jag visste att djurindustrin innebar och gömde mig bakom okunskapen istället för att ta mina känslor på allvar. Det gör

mig arg, ledsen och frustrerad att vi lever i ett samhälle som får oss att tvivla på och stänga av våra känslor. Det gör mig också väldigt rädd eftersom jag ser det som grunden till att det patriarkala projektet ens är möjligt och därmed grunden till alla typer av förtryck.

Sedan fem år tillbaka har jag organiserat mig aktivt i djurrätt tillsammans med andra aktivister, främst i organisationen Djurrättsalliansen. Jag har deltagit och jobbat med många olika kampanjer och ofta känns det som om vi försöker kommunicera ut någonting viktigt men inte lyckas nå hela vägen fram. Många typer av motstånd, flera av de kampanjer jag själv deltagit i, snuddar vid identitetspolitik och är uppbyggda kring dikotomier trots att isärhållning genom skapade motsatsförhållanden är en av de mest grundläggande mekanismerna bakom förtryck. Eftersom jag ser det patriarkala systemet som grunden till alla typer av förtryck och hela det patriarkala projektet bygger på dominans och hierarki genom skapade motsatser är det i bästa fall problematiskt och i värsta fall kontraproduktivt att bedriva djurrätt på det här sättet. Så länge vi motsätter oss djurförtryck enbart med en ”objektiv rationalitet” som grund är det bara fel att förtrycka ickemänskliga djur så länge vi rationellt kan argumentera för att det är fel. Förtrycket i sig är då inte fel om det inte anses ”irrationellt”. Om vi inte undviker att skapa dikotomier i vår kamp mot speciesismen är vi själva en del av dess upprätthållande. Därför vill jag undersöka hur vi kan arbeta med djurrätt på ett icke-dikotomt sätt som inte nedvärderar känslor utan hur vi tvärtom kan använda oss av känslor och vara förkroppsligade i djurrättskampen. Det handlar om att försöka förstå det specifika förtryck som andra kroppar utstår utan att själv göra anspråk på det. Inte om att definiera, kategorisera och objektivt rationalisera. Att utgå från en förkroppsligad, situerad rationalitet som vägrar dikotomi är att förespråka en radikal förändring.

I de svenska djurfabrikerna föder vi upp drygt 100 miljoner landlevande djur varje år och utnyttjar dem systematiskt för att sedan döda dem. Djurfabrikerna innebär ett totalt utnyttjande då de ickemänskliga djuren ses som produkter till för människan. Vi tar ifrån dem rätten till sin kropp. Vi tar ifrån dem rätten till sin frihet. Och slutligen tar vi ifrån dem rätten till sitt liv. Enligt Jennifer McWeeny (2014:270) måste vi tala om kroppar för att kunna sätta fingret på den faktiska skada som verkliga individer orsakas genom förtryck. Vi måste försöka lära oss känna och förstå den skada människan åsamkar dessa ickemänskliga djur i

djurfabrikerna för att kunna ta in situationens allvar. Det handlar om ett strukturellt förtryck som är systematiskt såväl som extremt normaliserat. Detta utnyttjande av ickemänskliga djur kräver ett samhälle med avtrubbade människor då vi inte kan leva ut hela vår förmåga till empati så länge vi äter animaliska produkter. Det skulle helt enkelt göra det omöjligt för oss att rättfärdiga vårt beteende. Därför skapar vi ickemänskliga djur som människors motsatser. Vi skapar dem som produkter, som mat. För så länge de ickemänskliga djuren inte är som oss kan vi rättfärdiga vårt utnyttjande av dem. För de som delvis brutit mot normen om andra djur som till för människan genom att vara vegetarianer används ofta flera olika förklaringar till att de inte anser sig *kunna* vara veganer. Förklaringar som på något sätt stoppar en mobilisering av känslor till ickemänskliga djur och deras rätt till sin kropp, sitt liv och sin frihet.

Speciesismen är extremt normaliserad i vårt samhälle och även personer som definierar sig som feminister distanserar sig från de ickemänskliga djuren. Men feminismens perspektiv är underifrån-perspektivet och så länge vi bekämpar ett förtryck genom att distansera oss från andra ännu mer underordnade grupper sparkar vi nedåt istället för uppåt. Så länge vi tar oss rätten att avgöra vem som får höra till och vem som inte får det, vem som räknas och vem som inte gör det följer vi en fascistisk logik, det vill säga en logik där alla som inte utgör normen riskerar att förtryckas. Om vi inte motsätter oss alla typer av förtryck kan vi inte på allvar utmana en speciesistisk patrikolonial logik där vissa kroppar konstrueras som till för andra. Från det att vi är barn lär vi oss att stänga av vår empati för andra djur. Vi lär oss att stänga av våra känslor av obehag inför att äta andra djur som mat och gång på gång får vi lära oss att inte känna så mycket och att inte ta våra känslor på allvar. Argument som bygger på känslor kopplas samman med femininitet, svaghet och det kroppsliga. Något som anses underlägset i en dikotom tankevärld där maskulinitet, rationalitet och styrka värderas högst. Vidare belyser Ahmed (2004:171) att kunskap inte kan separeras från den kroppsliga världen av affekt och känslor. Ett samhälle med avtrubbade människor är helt enkelt ett farligt samhälle då det skapar passiva människor som inte tar ställning mot förtryck. Att blunda för de ickemänskliga djurens situation gör någonting med oss och för varje gång vi inte tar våra känslor på allvar tror jag att vi går sönder lite. Våldsutövande och förtryckande praktiker ligger närmare till hands ju mindre vi känner. De av oss som känner mycket förlöjligas medan de som inte känner bekräftas i sin avtrubbning. Det är dags att vi börjar ta våra känslor

på allvar och med detta som bakgrund kommer jag skriva om en känslomässigt förkroppsligad djurrättskamp. Ahmed (2004:17) beskriver i sin bok *The Cultural Politics of Emotions* det som jag i denna uppsats försöker sätta fingret på och därmed också anledningen till att känslor är i fokus i min uppsats; ”This projection of ’emotions’ onto the bodies of others not only works to exclude others from the realms of thought and rationality, but also works to conceal the emotional and embodied aspects of thought and reason.”. Det som Ahmed synliggör i detta citat är att det känslomässiga och förkroppsligade trycks undan så att det blir till rationalitetens motsats, inte en del av den. Att rationalitet betraktas på detta sätt och ska vara den grund på vilken vi stödjer vårt sätt att agera säger väldigt mycket om det samhälle vi lever i. Min text skriver jag i solidaritet med de/oss som, i egenskap av människor och icke-människor, utsätts för förtryck i det speciesistiska patrikoloniala projektet. Det är en konfrontation med ett dikotomt sätt att vara och se världen som ger upphov till en väv av speciesism, sexism och rasism, en väv av förtryck.

Just nu befinner vi oss i en brytningspunkt och vi måste ta ett samlat grepp kring alla typer av förtryck. Det är kort sagt av avgörande vikt att vi når just *hela vägen fram* till ett samhälle som inte bygger på dominans och hierarki, ett samhälle utan förtryck. Då får vi inte bekämpa ett förtryck och samtidigt delta i och legitimera ett annat. Jag har varit delaktig i Djurrättsalliansens projekt vid namn Djurfabriken, en granskning av svensk djurindustri, som resulterat i en hemsida och en film. Genom filmen¹ ville vi mobilisera känslor till ickemänskliga djur och förmedla ett antispeciesistiskt budskap. Vi ville få människor att känna, att *bli till* tillsammans med de ickemänskliga djuren på filmen, och agera. Efter att ha varit med och jobbat med den här filmen träder jag nu in i en forskarroll. I den här uppsatsen vill jag låta vegetarianer och veganer titta på filmen för att mobilisera känslor och sedan analysera vad dessa känslor *gör* med oss. Jag vill också undersöka vilka avtrubbningsmekanismer som finns hos personer som äter animaliska produkter och vad det säger om de normer som utgör vår värld. Vad är det som står i vägen och vad gör denna avtrubning med oss? Och vilka känslor leder till en vilja att förändras och engagera sig och på vilket sätt gör de det?

---

¹ En mer ingående beskrivning av filmen kommer under metodavsnittet.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att utifrån Sara Ahmeds fenomenologiskt förankrade redogörelser av känslor undersöka vad känslor *gör* med oss. Hur talar grupper av vegetarianer och veganer om sina känslor efter att de sett filmen *Djurfabriken* och vad säger det oss? Genom att analysera de olika förklaringsmodellerna hos vegetarianerna kring varför de inte kan eller vill vara veganer vill jag ringa in samhällets speciesistiska diskurs. Vilka känslor görs möjliga och vilka omöjliggörs med grund i dessa förklaringar? Jag undersöker också vilka känslor som får människor att vilja förändras och vad som händer i oss då. Men framförallt undersöker jag vilka känslor som kan vara en drivkraft till aktivism och på vilket sätt de är det. Mitt slutgiltiga syfte blir att försöka förstå hur vi kan bedriva en känslomässigt förkroppsligad djurrättskamp. En diffraktiv kamp² som når fram och utgör ett effektivt motstånd mot en speciesistisk patrikolonial diskurs som förtrycker.

Frågeställningar

Jag har arbetat utifrån följande frågeställningar:

- Vilka avtrubbningsmekanismer återfinns hos människor som äter animaliska produkter och hur relaterar dessa till speciesismen som norm?
- Vilken roll spelar känslor för att människor väljer att bli veganer samt engagera sig djurrättsligt?
- Hur kan vi arbeta med djurrätt på ett känslomässigt förkroppsligat och icke-dikotomt sätt?

Avgränsningar

Från början hade jag tänkt ha fyra olika fokusgrupper där även köttätare ingick men jag valde senare att stryka denna grupp för att minska arbetets omfattning så att jag kunde gå in mer på djupet i min undersökning. Min första tanke att ta bort gruppen med köttätare uppkom efter att ingen dök upp på det planerade tillfället för fokusgruppen. Detta tror jag dels berodde på

---

² Vad denna diffraktiva kamp innebär redogör jag mer utförligt för under forskningsfältsöversikten samt i teoriavsnittet.

ett bristande intresse från den gruppen, då mitt syfte med forskningen var tydligt djurrättsligt, men kanske också en rädsla inför att känna sig dömda (av mig eller andra deltagare). Lättast var det att hitta deltagare till fokusgruppen med veganer vilket troligen berodde på att de sympatiserade med mitt syfte samt att de, av olika anledningar, var utsatta för minst risk att känna sig dömda. Dock ser jag det inte som en begränsning att fokusgruppen med köttätare uteblev då det hade blivit såpass omfattande att det krävt en egen uppsats. Detta gjorde också så att jag kunde fokusera mer på övriga grupper vilket även fångar mitt syfte på ett bättre sätt. Deltagarna som var vegetarianer kunde bland annat visa på inslag av normen. Gruppen med veganer synliggjorde också normen men visade även på inslag av aktivism. I samtalen uppkom fler olika känslor som mobiliserades hos informanterna men av utrymmesskäl har jag valt att exemplifiera med de som är bäst belysta av mina deltagare.

Forskningsfältsoversikt

De tidigaste argumenten för att art bör inkluderas i en feministisk kamp förekommer främst inom olika ekofeministiska bidrag. Grundläggande här är en problematisering av den dikotoma indelningen mellan framförallt natur och kultur. I *Civilisation and the Domination of the Animal* (2014:747) skriver Cudworth och Hobden, verksamma i London, exempelvis att hur civiliserad någon anses vara främst baseras på ett distanstagande från naturen. Enligt Elias (i Cudworth & Hobden 2014:763) är civilisation inbäddad i dualitet och är hierarkisk i sin definition. Cudworth och Hobden lyfter fram hur den västerländska traditionen av politisk teori bygger på ett flertal dualismer vilka anses stå i motsats till varandra (ibid:757).

Dualismerna skapar i sin tur hierarkier. Dock innebär en dualitet mer än ett motsatsförhållanden och Plumwood, australiensisk ekofeministisk filosof och aktivist verksam i Australien och USA, (i Cudworth & Hobden 2014:758) beskriver dualism på följande sätt;

”A dualism is more than a relation of dichotomy, difference, or non-identity, and more than a simple hierarchical relationship. In dualistic construction, as in hierarchy, the qualities (actual or supposed), the culture, the values and the areas of

life associated with the dualised other are systematically and pervasively constructed and depicted as inferior.”

Plumwood (2002:190) menar att den reducerande dikotomin objekt/subjekt kan kopplas till den reducerande taktiken vad gäller vilka som bör ses som kommunikativa varelser. De som drar nytta av att reducera vilka som bör tas hänsyn till, exempelvis de som tjänar pengar på att utnyttja och döda ickemänskliga djur, vill självklart verka för att de som bör tas hänsyn till är så få som möjligt. Plumwood själv vill expandera kategorin. Även McWeeny (2014:270f), professor i filosofi och verksam i Storbritannien, talar om vikten av en icke-dualistisk konversation vilken gör att vi kan tänka i både skillnader och sammankopplande samtidigt. Och Lisa Gålmark, verksam i Sverige med fil. mag. i historia med genusvetenskaplig inriktning, skriver om grupp dualismer vilket hon sammanfattar som ett ”vi” som står i motsats till ”de andra”. Hon pekar på att dessa kategorier är levande föreställningar, att det är kulturella uppfattningar som gjorts naturliga. Dualismerna återspeglar och upprätthåller enligt Gålmark (2005:135ff) maktförhållanden. Vidare så beskriver Lugones (2010:743), argentinsk feministisk filosof verksam i USA, den dikotoma hierarkin mellan människor och det ickemänskliga som den centrala dikotomin för kolonial modernitet. I sin text synliggör Lugones hur dikotomin människa/ickemänsklig överfördes på människor som koloniserades vilka tecknades om till ickemänskliga djur. Detta talar för att en dikotom indelning mellan människor och ickemänskliga djur är grundläggande för speciesism och att speciesismen i sin tur är sammankopplad med samt förstärker rasism.

I följande citat sätter Catharine A. MacKinnon, amerikansk feminist och jurist, fingret på problematiken med att använda ”objektivt rationella” argument för varför ickemänskliga djur har rättigheter genom att exempelvis peka på hur de är lika människor: “Animals don’t exist for humans any more than women exist for men. Why should animals have to measure up to humans’ standards for humanity before their existence counts?” (MacKinnon i Bailey 2007:43). Vidare belyser Cathryn Bailey (ibid:44), professor i ’Gender and Women’s studies’ vid Western Michigan Universitet i USA, hur rasistiska såväl som sexistiska taktiker kan användas mot vegetarianen (läs veganen) eftersom vita kvinnor, ickemänskliga djur samt personer som rasifieras knutits samman.

Ytterligare en som belyser problematiken i de ”rationella” djurrättsfilosofernas avståndstagande från det känslomässiga är Josephine Donovan (i Bailey 2007:45);

“[Tom]Regan’s and Singer’s rejection of emotion and their concern about being branded sentimentalist are not accidental; rather, they expose the inherent bias in contemporary animal rights theory toward rationalism, which, paradoxically, in the form of Cartesian objectivism, established a major theoretical justification for animal abuse”.

Att även ickemänskliga djur bör inkluderas i en feministisk analys ser jag som en självklarhet och det finns mycket forskning som hävdar detsamma. Exempelvis påpekar Lynda Birke (2012:151), feministisk biolog verksam i Storbritannien, att ett tänkande som även inkluderar andra arter berikar feminismens förståelse av strukturella former av förtryck samt förståelsen av intersektionen mellan politik och makt, snarare än att underminera rättvisa för människor vilket vissa feminister gör gällande. En politik som inte tar hänsyn till perspektivet hos alla som förtrycks av existerande sociala institutioner är enligt Birke (ibid:153) inte en feministisk politik. Även Bailey bemöter kritiken, bland annat framförd av Kathryn Paxton George, att feminister som förespråkar veganism gör sig skyldiga till elitism. Dels belyser hon det rasistiska i att inte tillskriva rasifierade personer (främst kvinnor) förmågan att kunna vara veganer baserat på moral men påpekar också hur djurindustrin samt köttnormen sammanfaller med patriarkala strukturer. Bailey (2007:57) skriver;

”Feminist contextual vegetarianism is not a call for a “special” whiteness so much as a call for complex reconsiderations on how we become and sustain who we are. For the white feminist, this can lead to a deconstruction of earlier ways of eating and being, if not a deconstruction of whiteness and its way of eating the world.”

Birke (2012:149) påpekar vidare att en inom feminismen historiskt sett tagit avstånd från ickemänskliga djur för att undvika essentialism. Hon menar att detta bidragit till att vi kommit bort från biologin vilket både inneburit att vi inte pratar om andra arter men också påverkat vår förmåga att tänka kring den biologiska kroppen (ibid). Gålmark (2005:149) påpekar i sin tur att vi alla är i potentiell fara om vi tillämpar en selektiva rättvisa. Hon skriver följande i sin bok *Skönheter och odjur*;

”Om djur ses som kropp och kött - och kvinnor som kropp för barnalstring och kött för sexuell tillfredställelse - då kan kvinnor sägas ha viss erfarenhet av vad patriarkal kontroll av djur är. Vad det är att bli domesticerad: fråntagen sin rumsliga frihet, sin rationalitet och sitt egensinne.” (Gålmark 2005:147)

Även Cudworth och Hobden, som förespråkar en posthumanistisk syn, poängterar vikten av att ta hänsyn även till det ickemänskliga och tar bland annat stöd i Plumwood, vars synsätt de definierar som posthumanistiskt även det, för att göra sin poäng. Plumwood (i Cudworth & Hobden 2014:763) talar om en ”interspecies communicative ethics” som är en etik där tillhörande och community står i centrum, vilken hon menar redan existerar sedan länge hos vissa ursprungsbefolkningar. Enligt Plumwood måste en etik som är närande och bygger på ömsesidigt beroende ersätta dominanta koncept vad gäller rationalitet samt oförkroppsligande och ett utestängande av jaget. Plumwood (ibid:763) anser att den ekologiska krisen utgörs av ”a cultural ’mind’ that cannot acknowledge and adapt itself to its material ’body’”. Den rådande synen på rationalitet gör det enligt Plumwood praktiskt taget omöjligt att se ickemänskliga varelser som agenter på sina egna villkor. Detta gör också att det blir svårt att se ickemänskliga varelser som kommunikativa. Därför argumenterar Plumwood (i Cudworth & Hobden 2014:759f) för att vi behöver sätt att förstå en värld som är väldigt olik vår egen och hon argumenterar för ”förkroppsligad handling”³, vilken kan utgöra en utgångspunkt för en dialog med alla människor samt ickemänskliga djur. Vidare menar Birke att vi måste förstå vart olika arter är situerade i maktstrukturer och att alla som arbetar för politisk förändring måste ta med ickemänskliga djur i beräkningen. Hon menar att vi måste börja lyssna. (Birke 2012:152, 155)

Vad tidigare forskning på ämnet säger oss är alltså att vi måste motverka dikotomier och vara mer förkroppsligade. Även Birke talar om förkroppsligande vilket sker med utgångspunkt i feministisk biologi och materialfeministisk teori och praktik. Birke skriver exempelvis om den biologiska processen i förkroppsligandet och om hur dessa processer interagerar med andra kroppar och med världen. Wilson (i Birke 2012:154) påpekar att vårt sätt att vara i världen formar biologiska processer och detta påpekande i sig anser jag kan sägas motsätta sig den skapade dikotomin kultur/natur. Birke (2012:154f) menar att vilka vi är hela tiden

---

³ En utförligare redogörelse av vad detta förkroppsligande innebär återkommer jag till längre fram i forskningsfältsoversikten.

skapas i en ömsesidigt process med andra kroppar, vilka kan tillhöra människor såväl som ickemänskliga djur.

Hillevi Lenz Taguchi, verksam vid Stockholms universitet, talar också hon om kroppar. Hon använder en diffraktiv analys inspirerad av Karen Barad (2007) samt Donna Haraway (1997) som hon definierar som ett förkroppsligat engagemang med forskningsdatans materialitet för att motverka den dikotoma indelningen mellan subjekt och objekt samt forskare och forskningsobjekt/material. Haraway (1988:586), amerikansk vetenskapsteoretiker och feminist, skriver i linje med detta att subjektivitet alltid är multidimensionellt. Eftersom det skapas hela tiden kan vi slås samman med andra och *se tillsammans* utan att göra anspråk på att vara någon annan. Barad (2003:817), teoretisk fysiker och feminist från USA, använder begreppet ”fenomen” vilket definieras som något som skapas genom agentiala intraaktioner mellan flera olika apparater av kroppsligt görande. Processen av intraaktivitet av kroppsligt görande är hela tiden pågående och de apparater som ingår har ingen inneboende utsida och inget konkret slut. Taguchi visar på en mer praktisk tillämpning av Barad och Haraway och det sätt att se och förstå världen som Taguchi beskriver anser jag tala för att vi ska ta in andras kroppar och bli något tillsammans med dem. Att vi ska skapa något nytt i hoptrasslandet av våra kroppar. Enligt Taguchi (2012:271) bör vi frångå en syn på kroppar som separata enheter. Hon menar istället att det handlar om en process av ömsesidigt beroende, samexisterande, hoptrasslande och samskapande av olika sorters av kroppar. Att tänka diffraktivt innebär, enligt Taguchi (ibid:272), en process av störningar och överlappning och inspirerad av Barad talar hon för en slags onto-epistemologi vilken utgör ett görande av vetande genom att vara (ibid:271).

När vi inte talar om kroppen menar McWeeny (2014:270) att vi berövar feminismen förmågan att sätta fingret på den faktiska skada som verkliga individer orsakas genom förtryck. Vidare menar McWeeny att mycket forskning vad gäller materiella relationer är väldigt abstrakt med termer som “subjectivity is relational,” “persons are embodied,” “identities are intersectional,” eller “moral imperatives are contextual”. Hon påpekar att dessa inte specificerar vad det är för enheter som deltar i relationerna, hur dessa skiljer sig från samt är sammankopplade med varandra eller hur det materiella i de här relationerna påverkar dess deltagare (McWeeny 2014:270). I ett försök att göra det mindre abstrakt myntar

McWeeny begreppet ”topography of flesh” vilket jag på svenska översätter till ”köttets topografi”. Inspirerad av ekofeminism, köttets fenomenologiska koncept, med grund i Simone de Beauvoir och Maurice Merleau-Ponty, samt María Lugones teori om det koloniala/moderna genussystemet menar McWeeny (ibid:269) att vårt eget kött kan anses sammankopplat med andras genom interkroppsliga relationer vilka tillsammans skapar en köttets topografi.

Carol J. Adams (i McWeeny 2014:273), amerikansk författare, feminist och djurrättsaktivist, menar att kopplingen mellan mänskliga och ickemänskliga kvinnor har sin grund i att de utsätts för samma våldsstrukturer och således delar en ”ontologi av objektifiering”. Så som jag tolkar McWeeny handlar det om att kroppar tillhörande mänskliga och ickemänskliga djur i specifika kontexter görs utbytbara. För att exemplifiera detta utgår McWeeny ifrån Toni Morrisons bok *Beloved*, vars huvudkaraktär, Sethe, utgörs av en svart kvinna som hålls som slav av karaktären ”Shoolteacher”. McWeeny beskriver hur Sethes kött görs utbytbart med getens eller kons kött på ett sätt som inte de vita manskaraktärernas kött görs. Detta eftersom Sethe, geten och kon har tecknats om till någon annans egendom och utsätts för våld på liknande sätt. Ett stycke i *Beloved* beskriver exempelvis hur Sethe, när hon är gravid i nionde månaden, tvingas ner av två pojkar som rycker upp hennes skjorta och själ mjölk från hennes lakterande bröst. Både Sethe och geten i boken görs till några vars mjölk andra anser sig ha rätt att ta. I viss mån menar McWeeny att Sethes kropp också är utbytbar mot karaktären Shoolteachers frus kropp vad gäller tillgänglighet för sex men inte vad gäller utbytbarheten med ickemänskliga djurs kroppar då vita kvinnor i USA under 1800-talet inte utsattes för samma typ av kränkningar som svarta kvinnor. (McWeeny 2014:272f)

Vidare skriver Lugones om vad det är att vara i ”limen” vilket kopplas till Gloria Anzaldúas *Borderlands* och beskrivs av Lugones som att vara emot alla förtryck. Att vara emot alla förtryck innebär inte bara att vi är emot förtryckare utanför oss utan även förtryckarna inom oss själva (Lugones 2006:78). Anzaldúa (i Lugones 2006:80) själv beskriver att befinna sig i ett borderland som att vägra dikotomi och den dikotomiserande impuls som utgör ”the border”/gränsen, brytningen. Utifrån detta pratar Lugones om en ”komplex kommunikation” som en uppnår genom en förändring i det egna sättet att tala, leva och förstå sig själv i en utökning av ens kollektiva minne. Denna typ av kommunikation kan vi uppnå genom att

utveckla kommunikationsformer som skapar störningar/avbryter förtryckarens försök att förminska (ibid:84). Ett sätt att kommunicera som jag även kopplar till Plumwoods ”interspecies communicative ethics”.

Även Julieta Paredes, boliviansk feministisk aktivist och författare till boken *Hilando Fino*, kopplar jag till det kroppsliga och till dekolonisering då hon skriver om ”Communitarian Feminism”. Jag väljer att inte översätta ”Communitarian Feminism” eftersom essensen fångas bättre på engelska, eller för den delen på spanskans ”feminismo comunitario”, eftersom det, enligt mig, dels handlar om ett fysiskt community samt om community som idé och politisk strategi. Denna politik handlar inte om att instruera och definiera, utan snarare om att lyssna och lära (Paredes 2015:10). Detta är inte en teori som kan användas utan ett politiskt engagemang utan utgörs av politisk aktion och rörelse. Paredes menar att vi måste stå i solidaritet med andra och konfrontera koloniala maktrelationer. Detta kräver att vi lyssnar och att vi lär. ”In others och with others we can discover ourselves” skriver Paredes. (Ibid:10f,15) Jag anser att feminismen bör inkludera djurrättskampen som en av intersektionalitetens grundläggande dimensioner av ojämlikhet. Med utgångspunkt i Paredes består mitt bidrag till fältet i ett upprop för en feministisk handlingsinriktad kamp bortom en dikotom indelning i det mänskliga och det icke-mänskliga. Detta bör ske i form av en posthumanistsisk agenskap och är en uppmaning till en känslomässigt förkroppsligad kamp. En konfrontation med ett dikotomt sätt att vara och se världen som ger upphov till en väv av speciesism, sexism och rasism.

Teoretiska perspektiv och begrepp

Speciesism

Det förtryck som är i centrum för uppsatsen är speciesism, vilket innebär förtryck på grund av arttillhörighet. Speciesism handlar inte bara om huruvida vi äter eller inte äter animaliska produkter utan inbegriper hela vårt förhållningssätt till andra djur. Oscar Horta (2009:247) definierar speciesism som; ”the unjustified disadvantageous consideration or treatment of those who are not classified as belonging to one or more particular species”. Så som jag

använder speciesism är det främst människans orättvisa, diskriminerande och förtryckande behandlingen av de individer som inte räknas till arten homo sapiens som står i centrum.

Antispeciesism bör ses som ett posthumanistiskt perspektiv vilket, för att tala med Cudworth och Hobden (2014:748f), innebär ett avståndstagande från antropocentrism (en syn där människan är i centrum och står över allt annat). Speciesism precis som antropocentrism, vilket Cudworth och Hobden (ibid) talar om, bygger på idén att människan har en särställning gentemot den stora variationen ickemänskliga djur på grund av människans ”särskilda karaktärsdrag”. Dessa karaktärsdrag används sedan för att göra en dikotom indelning mellan människor å ena sidan och ”djur” å andra sidan. Enligt Lugones (2010:743) utgör den dikotoma hierarkin mellan människor och det ickemänskliga den centrala dikotomin för kolonial modernitet. För att inte reproducera denna dikotomi använder jag begreppet ’ickemänskliga djur’ och vill därmed synliggöra att även människan är ett djur. För mig är antispeciesism en självklar del i ett intersektionellt feministiskt perspektiv och i enlighet med ett intersektionellt perspektiv menar jag att olika förtryck samverkar och förstärker varandra. Liksom Birke (ibid:151) anser jag att ickemänskliga djur är del av sociala strukturer som berör all politik och därmed ser jag speciesism som ett strukturellt förtryck. Speciesism innebär ett systematiskt utnyttjande då människan bland annat tvångsinseminerar andra arter för att de ska reproducera sig så att människor på olika sätt kan utnyttja deras deras kroppar för att sedan döda dem. När jag utgår ifrån ett antispeciesistiskt perspektiv är det självklart för mig att alla djur har rätt till sin kropp, sitt liv och sin frihet, att ingen har rätt att utnyttja någon annan.

Känslor som teoretiskt perspektiv

I min uppsats utgår jag främst ifrån Sara Ahmeds (2004) bok *The Cultural Politics of Emotions* och hennes fenomenologiskt förankrade redogörelser av känslor, eller snarare vad känslor gör. När en använder känslor som analytisk kategori talar en om känslor, emotioner och affekt. Ahmed använder sig av begreppet emotioner men gör ingen tydlig skillnad på emotioner och affekt. Anneli Bränström Öhman, Maria Jönsson och Ingeborg Svensson (2011:10) försöker reda ut vad som är vad och menar att affektbegreppet handlar om kroppen och det fysiologiska och fokus ligger på att ”försöka ringa in en mer obestämd intensitet

bortom språkliga bestämningar”. Emotioner kan vi kalla för exempelvis kärlek, skam eller sorg och beskrivs av Bränström Öhman et.al (ibid:11) som ”trögare” (men ändå föränderliga) och att det är sociala och historiska kvaliteter som vi kommunicerar om i det sociala. Känslor definieras som den psykiska, fysiska och personliga upplevelsen, helt enkelt hur en känsla *känns* för subjektet. Ahmed (2004:25) menar att emotioner och affekt inte går att skilja åt vad gäller levd erfarenhet eftersom affekt förmedlar känslor men också påverkar oss mer direkt, på så sätt att hur känslorna *känns* påverkas av våra tidigare läsningar av dem. ”[T]he process of *recognition* (of this feeling, or that feeling) is bound up with what we *already know*.” (ibid).

Jag har valt att fokusera på vilka känslor som filmen *Djurfabriken* väcker i deltagarna, hur de fysiskt *känns* i kroppen, men framförallt på vad de *gör* med oss. Liksom Ahmed ser jag ingen glasklar skillnad mellan affekt och emotion då jag menar att det kroppsliga mer ”obestämbara” hänger ihop med hur vi talar om känslor, jag ser dem helt enkelt inte som dikotoma. Mitt fokus ligger på vad känslor *gör* och jag väljer att tala om just *känslor* för att, liksom Bränström Öhman et.al (2011:10), ta fasta på att det *känns* i en. Ahmed (2004:171) menar att vi bör se emotioner som ”förmedlare” snarare än som att de är omedelbara och visar på att kunskap inte kan separeras från den kroppsliga världen av affekt och känslor. Vidare menar Ahmed (ibid:172) att emotioner är avgörande för att visa hur förändring är möjlig; ”our investments move as we move”. Som citatet antyder är det känslornas *rörelse* som är i fokus. Hur de rör oss bort från vissa saker och närmare andra, hur vi blir berörda och hur vi berör andra. ”If you are alive, you move, if you move, you are alive.” menar Paredes (2015:53). I *The Cultural Politics of Emotions* söker Ahmed beskriva vad olika känslor gör och utifrån samtalen i mina fokusgrupper har jag valt att främst fokusera på smärta, ilska, skam och förundran.

Smärta

Ahmed (2004:174) menar att feminism handlar om andras smärta. Att svara/agera på andras smärta kräver dock att en talar om den vilket leder till skapandet av ett slags ”vi” (ibid). Dock poängterar Ahmed (ibid:21) att ofta när det talas om smärta hos andra så är vi inte *med* dem i smärtan på ett jämlikt sätt utan vi känner oss ledsna *över* deras lidande vilket bidrar till att de

förblir objekt för ”våra känslor”. Det jag särskilt fastnar för i Ahmeds tankar kring smärta tycker jag följande citat beskriver; ”An ethics of responding to pain involves being open to being affected by that which one cannot know or feel.”. Huruvida deltagarna kan öppna upp för andras smärta utan att göra anspråk på den är något jag kommer ta fasta på i min analys.

Ilska

Enligt Ahmed (2004:171ff) har ilska starka kopplingar till ”the politics of pain” då den bygger mycket på att förvandla smärta till en kollektivitet och ett motstånd. För att svaret på smärta ska vara en uppmaning att agera krävs enligt Ahmed också ilska. En feministisk ilska innebär en särskild läsning av världen. ”To be angry is to assume that something is wrong” (ibid:175) och utgör en grund från vilken en kritiserar världen så som den ser ut idag. Ahmed citerar Lorde (i Ahmed 2004:175) som uttrycker dig så här om ilska; ”[A]nger expressed and translated into action in the service of our vision and future is a liberating and strengthening act of clarification”. Att nedvärdera och vända sig bort från ilska kan därmed ses som att vända sig bort från framtiden. I min analys undersöker jag främst vad ilska gör, hur den kan fungera som drivkraft för förändring och aktivism.

Skam

Ahmed skiljer på skuld och skam och Donald L. Nathanson (enl. Ahmed 2004:105) beskriver skillnaden som följer; ”Whereas guilt refers to punishment for wrongdoing, for violation of some sort of rule or internal law, shame is about some quality of the self. Guilt implies action, while shame implies that some quality of the self has been brought into question.”. Skam beskrivs som en väldigt intensiv känsla och jag använder Ahmeds teorier om skuld och skam främst vid analys av avtrubbningsmekanismer och hur vi kan bedriva en effektiv aktivism. En är både subjekt och objekt för skammen och den kan inte separeras från jaget, den vänder en emot sig själv (ibid:105f). Skammen intensifieras av andras blickar, reella såväl som imaginära, och bygger på att en har ett intresse för den Andre, att dennes åsikter betyder något för en (ibid).

Förundran

Feminismen är inte bara emot något utan den är också *för* något annat vilket Ahmed (2004:178) kopplar till ’wonder’, som jag översätter till ’förundran’. Enligt Ahmed (ibid:180)

handlar förundran om att lära sig se världen som något som inte behöver vara, alltså något skapat. Förundran gör så att smärtan och ilskan får liv på så sätt att vi förstår att det som gör ont är fel och kan förändras (Ahmed ibid:181). Jag utgår mycket ifrån Ahmeds teorier om förundran när jag analyserar viljan till förändring, ställningstaganden och aktivism då det hjälper mig se hur vi kan se igenom och bryta mot en av de starkaste formerna av maktutövning, nämligen förmågan att definiera verkligheten (se Gal enl. Lilja & Vinthagen 2009:34).

Maktteori

I min analys är makt ett centralt begrepp och jag kopplar ihop ett visst sätt att förstå makt med hur Ahmed beskriver känslor som ilska och hopp men framförallt förundran. I enlighet med Foucault (enl. Lilja & Vinthagen 2009:32) förstås då makt som ett invecklat nätverk där alla kan utöva makt över alla och kan handla om diskurser, alltså bestämda sätt att förstå och tala om världen, som konstruerar våra föreställningar. Att koppla ihop maktteorier med Ahmeds fenomenologiska redogörelse för känslor hjälper mig att se hur förändring är möjlig samt undersöka den grund från vilken kritik central för aktivism har sina rötter. Susan Gal (enl. Holm i Lilja & Vinthagen ibid:34) ser en av de starkaste, kanske den allra starkaste, formen av maktutövning som förmågan ”att forcera fram visioner om världen”, att definiera verkligheten. Diskurser eller tekniker som formar vår vilja samt vårt sätt att se och förstå saker, oss själva och andra tillhör de mest avancerade formerna av maktutövning (ibid). Genom att utgå ifrån Lilja och Vinthagens (ibid) maktteorier analyserar jag talet i fokusgrupperna kopplat till en speciesistisk diskurs och kan bättre förstå hur speciesismen och dess tillhörande avtrubbningsmekanismer uppstår. ”Genom att etablera föreställningen om att maktordningen är rätt, naturlig, evig, helig, god, effektiv, oundviklig, oövervinnerlig eller fördelaktig för människor kan underordnade förmås att se lydnad som en plikt, nödvändighet, intelligens eller mognad.” skriver Lilja och Vinthagen (ibid). Detta kan förstås som disciplinär makt, ett begrepp myntat av Foucault (enl. Lilja och Vinthagen ibid), och här är sammankopplingen mellan sanning, lag och makt central. Uttalanden definieras som rätt eller fel utifrån en slags ”giltighetsskala” och individen förmås att disciplinera sig själv för att nå upp till det giltiga (diskursens norm).

Diffraktivitet

Diffraction definieras inom fysiken som de sammantagna effekterna som uppkommer då vågor blandas med samt överlappar varandra (se Taguchi 2012:270f). När en använder diffraktivitet studerar en hur skillnader skapas i sådana processer samt vad för effekter dessa skillnader konstruerar. Taguchi är inspirerad av Barad (2003:817) som använder sig av begreppet ”fenomen” vilket definieras som något som skapas då flera olika apparater av kroppsligt görande möts i agentiala intraaktioner. Dessa apparater har ingen inneboende utsida och det är hela tiden en pågående process av intraaktivitet mellan kroppar (ibid). Utifrån sin läsning av Barad anser även Taguchi (2012:271) att vi bör frångå en syn på kroppar som separata enheter och menar istället att det handlar om en process av ömsesidigt beroende, hoptrasslande, samexisterande och samskapande av olika typer av kroppar. Dessa kroppar kan vara mänskliga såväl som icke-mänskliga men även övermänskliga (ibid). Den ”ethics of pain” som Ahmed (2004:30) beskriver förstår jag som ett sätt att *vara diffraktiv* och jag kopplar den till Barads (enl. Taguchi 2012:271) ”material-discursive intraactivity” som handlar om hur en kropp gör sig själv begriplig för en annan i en process av intraaktivitet, då denna etik handlar om förmågan att ta in andras smärta. Vidare belyser Haraway (1988:586) att subjektivitet alltid är multidimensionellt, aldrig helt eller perfekt, att det är något som ständigt skapas. Därför kan vi slås samman med andra och *se tillsammans* utan att göra anspråk på att vara någon annan (ibid), något jag tar fasta på för att analysera hur vi kan agera i solidaritet med andra.

Jag ser diffraktivitet främst som ett förhållningssätt, ett sätt att vara och förstå världen, vilket jag anser överensstämma med den *Communitarian Feminism* som (2015) Julieta Paredes talar om i boken *Hilando Fino*. *Communitarian Feminism* beskrivs som en rörelse och politisk aktion och innebär att gå bortom att vara medveten om patriarkatets förtryck till att skapa ett annat sätt att vara (ibid:11). Ett *diffraktivt sätt att vara*, så som jag ser det. Det här är inte en teori som kan användas utan politiskt engagemang och det innebär att vi måste leva ut vad det är att vara ett community som en politisk strategi. Vi måste våga drömma och positionera oss själva före systemet. (Ibid:11) Det rör sig om en vision av ett land i relation till en större helhet, från vilken vi agerar och identifierar oss. En helhet som, liksom Barads (2003) kroppar, inte har en stängd gräns. (Paredes 2015:53ff) Även Lugones (2010:754) verkar ha en

liknande syn på kroppar vilket vi ser i följande citat; ”Communities rather than individuals enable the doing; one does with someone else, not in individualist isolation.”. Liksom Barad och Lugones menar Birke (2012:154f) att vi hela tiden skapas i en ömsesidigt process med andra kroppar, vilka kan tillhöra människor såväl som ickemänskliga djur.

Metod

Jag utgår ifrån ett genusvetenskapligt perspektiv och har en feministisk utgångspunkt när jag granskar mitt material. Min granskning är intersektionell främst vad gäller hur olika förtryck samverkar och förstärker varandra och för mig är det självklart att även kategorin art ingår i ett intersektionellt perspektiv. Intersektionen mellan speciesism, sexism och rasism har tidigare främst studerats empiriskt genom litteraturstudier, studier av diskursens manifestationer i populärkultur, studier av politiska kampanjer samt studier av olika teoretiska inslag. Vad gäller en känslomässigt förkroppsligad djurrättskamp har jag inte funnit några empiriska studier utan snarare material som talar för vikten av en sådan kamp. Det finns också forskning på olika djurrättskampanjer och strategier för att undersöka vilka känslor som väcks och hur mycket folk känner men mindre kring vad känslorna *gör* med oss. Därför har jag valt att göra en empirisk studie där jag aktivt försöker mobilisera känslor med hjälp av filmen *Djurfabriken*⁴ för att sedan analysera vad känslor *gör* med oss. Mitt material har jag analyserat utifrån teoretiska ramverk och perspektiv på feministisk känslopolitik, feministisk posthumanism och feministisk transversell politik. Jag utgår främst ifrån Ahmeds fenomenologiskt förankrade redogörelse för vad känslor *gör*.

Jag har således valt att skapa mitt eget underlag genom att arbeta med fokusgrupper och min undersökning är kvalitativ. Mina fokusgrupper består, efter vissa avgränsningar, av två olika fokusgrupper med vegetarianer och en med veganer, se bilagor för fokusgruppsammansättningar. Jag blev särskilt intresserad av att analysera gruppen vegetarianer eftersom de är några som brutit mot en väldigt stark norm i samhället genom att säga nej till djurkött men fortfarande inte brutit mot hela den speciesistiska normen. Jag ville helt enkelt se vilka känslor som gjordes möjliga hos dem och vilka som omöjliggjordes på

---

⁴ Besök www.djurfabriken.se/filmen för att ta del av filmen.

grund av vissa avtrubbningsmekanismer. När jag talar om avtrubbningsmekanismer avser jag mekanismer som leder till en blockering av vissa känslor och fokuserar främst på känslor som gör att vi känner *med* ickemänskliga djur. Dessa är tätt sammanknutna med min förståelse av makt där ett av de mest absoluta sätten att utöva makt är förmågan att definiera verkligheten (se Gal enl. Holm i Lija & Vinthagen 2009:34) och därmed även påverka vad vi känner. Ahmed (2004:17) belyser just den känslomässiga och förkroppsligade dimensionen av förnuft och tanke och för att följa Ahmeds resonemang menar jag att denna typ av maktutövning inte kan förstås frikopplad från känslor. Våra känslor påverkar och är del av vår förståelse av världen men denna maktutövning påverkar även vad som är möjligt att känna och genom olika mekanismer blockeras vissa känslor, vi blir alltså avtrubbade. Därmed talar jag om avtrubbningsmekanismer. Genom att jämföra hur en grupp veganer talade om sina känslor utifrån filmen med hur vegetarianerna talade om dem ville jag sätta fingret på vad det är som hindrar dem från att vara veganer då alla uttalade att de ansåg att det bästa var att vara vegan.

Att jag har valt att arbeta med just fokusgrupper beror på att jag tror att mycket skapas i samtal och interaktion med andra. Lunt och Livingstone (i Limb och Dwyer 2001:123) tar exempelvis upp fördelen med fokusgruppernas konversationsform då de menar att fokusgruppen utgör en mer vardaglig situation där samtalet kan utvecklas och flyta friare jämfört med en vanlig intervju. Och liksom Velásquez (2007) ser jag dialog som något centralt som jag vill medverka till att skapa. Jag delade upp veganerna och vegetarianerna i olika fokusgrupper eftersom jag ville att personerna som deltog skulle ha relativt lika utgångspunkt för att skapa rum där vi kunde samtala utifrån var personerna befann sig i relation till andra djur, veganism och djurrätt och därmed komma ett steg längre istället för att skapa diskussioner mellan olika personer eller grupper. Jag ville även att samtalen skulle upplevas som öppna och minska risken för att deltagarna skulle vara rädda för att bli dömda av andra så att de skulle våga och vilja dela med sig av sina tankar och känslor. Dock blandades grupperna upp lite eftersom några deltagare kom till ”fel” grupp. I detta fall tror jag dock att det tillförde viss dynamik till samtalet och jag fann det intressant att se hur de olika deltagarna förhöll sig till varandra. Liksom Goss (i Limb och Dwyer 2001:123) anser jag att den dialogform som fokusgrupperna utgör ger mig som forskare tillgång till en mer

mångsidig och gränsöverskridande förståelse för socialt beteende. I likhet med när Velásquez (2007:61) skriver om transversell politik vill jag se alla deltagare som kunskapskapande subjekt. Velásquez (ibid) påpekar att dialog är något centralt och att det måste innebära fördelar för alla inblandade parter då en bör komma fram till ömsesidiga insikter. Detta är något jag tagit fasta på då jag hållit mina fokusgrupper och jag ville att tillfällena skulle ge något tillbaka till alla deltagarna. I analysen av mitt material har jag som ambition att ha ett diffraktivt förhållningssätt och gå in i det på djupet. Jag söker göra rollövertaganden⁵ med deltagarna i fokusgrupperna för att försöka förstå vad olika känslor *gör* med dem.

För att genomföra det hela bjöd jag in allmänheten till mina fokusgrupper. Jag designade affischer, för att locka människor att delta i fokusgrupperna, som jag satte upp på bibliotek, universitet, caféer, aktivitetshus och gymnasieskolor. Främst använde jag mig dock av Facebook genom att skapa evenemang och sprida i olika facebookgrupper relaterade till universitetet, veganism eller djurrätt samt engagerade mina vänner i att hitta deltagare. Jag försökte göra facebookevenemangen och affischerna så tilltalande, informativa och inbjudande som möjligt och använde pastelliga färger som bakgrund för att skapa en känsla av öppenhet. Här använde jag mig av mina tidigare kunskaper i att skapa och sprida evenemang via Facebook samt mina kontakter från olika aktivistsammanhang men jag lärde mig även att designa affischer och evenemangsbilder, något jag inte kunde sedan tidigare.

Jag valde att hålla en kortare presentation för de olika fokusgrupperna på cirka 20 minuter och föredraget var anpassat för respektive grupp. För vegetarianerna försökte jag synliggöra mekanismerna bakom djurförtrycket och visa på hur vi distanserar oss från på ickemänskliga djur och på så sätt blir mer eller mindre avtrubbade inför deras situation i vårt samhälle. Jag pratade också om hur olika förtryck hänger ihop men gick mer in på djupet i ämnet med en av fokusgrupperna som bestod av veganer samt en med vegetarianer. Med den ena gruppen vegetarianer fokuserade jag främst på hur dikotomin människa/djur skapas samt olika avtrubbningsmekanismer. Jag valde att hålla olika föredrag eftersom jag i mitt arbete först tänkte utgå ifrån huruvida vegetarianerna ansåg sig vara feministiskt medvetna eller ej då jag

---

⁵ Vad gäller rollövertagande är jag inspirerad av Carin Holmberg (2009) och så som jag använder begreppet avser jag med rollövertagande att försöka sätta sig in i en annan individs situation utan att göra anspråk på att vara den andre. Att försöka förstå hur den andre känner i den specifika situationen, inte vad en själv hade känt.

tycker det är intressant att se hur personer med en feministisk analys försvarar valet att inte inkludera ickemänskliga djur i sin kamp. De flesta deltagarna var dock mer eller mindre feministiskt medvetna och efter hand ansåg jag det inte centralt för arbetet att göra denna indelning. Föredragen ser jag som viktiga eftersom jag ville att de människor jag studerade skulle ha en grundläggande förståelse för varför de känner/inte känner som de gör. Tanken var att ge lite insikt i hur och varför vi distanserar oss från ickemänskliga djur utan att för den sakens skull inta en alltför undervisande roll utan istället synliggöra vissa saker. Från mina akademiska studier i kombination med min aktivism har jag fått nya perspektiv och sätt att se på saker som jag på ett tillgängligt sätt vill dela med mig av till andra så föredraget var också ett sätt för mig att ge något tillbaka till deltagarna. Inspirerad av Taguchi (2012) menar jag att vi tillsammans med andra kroppar är ansvariga för att skapa något nytt utifrån vad vi tycker oss förstå. När vi blir till på nytt är vi också ansvariga att skapa nytt. Forskning är att göra, det är att vara. Att förstå ger ett ansvar att agera. Därmed vill jag bedriva forskning som kan anses vara aktivistisk till sin form på så sätt att den syftar till förändring.

Efter föredraget tittade vi tillsammans på filmen *Djurfabriken* som är en granskning av svenska djurfabriker och slakterier gjord av Djurrättsalliansen och som släpptes hösten 2015. Filmen utspelar sig i svenska djurfabriker och slakterier. Den börjar med att beskriva att många människor tycker om ickemänskliga djur och har en relation till dem för att sedan övergå till att prata om de ickemänskliga djuren i livsmedelsindustrin som vi nästan bara har kontakt med när de är döda i form av vår mat. Stämningen byggs upp med hjälp av musik och att mycket av materialet är filmat undercover. Därefter guidar speakerrösten oss igenom djurindustrins olika delar i följande ordning; Fågelfabriken, Grisfabriken, Fiskfabriken, Mjölkfabriken, Äggfabriken och sist Dödsfabriken (slakteriet). Det vi ser är instängda djur i en trång, bullrig och smutsig miljö. Trängseln och tristessen skapar beteendestörningar och det finns ingenstans att komma undan. En del av djuren är skadade och döda men framförallt gör filmen en representation av det systematiska i djurindustrin. Genom musik, speakerrösten och ljudet från industrilokalen samt alla individer som hålls instängda där mobiliserar filmen känslor. Dödsfabriken representeras som det ofrånkomliga slutet i all djurindustri och kan anses representera människans slutgiltiga makt över andra djur då deras liv här tas ifrån dem. I slutet av filmen visas ickemänskliga djur som lever i djurfristäder för att representera att det

handlar om individer samt ge en vision om hur det skulle kunna vara, att en annan värld är möjlig. Filmen avslutas med en uppmaning till tittaren att ta ställning genom att bli vegan.

Jag använde denna film för att sensibilisera deltagarna så att de skulle mobilisera känslor som vi sedan samtalade om i fokusgrupperna. Att jag valde att jobba just med film för att mobilisera känslor beror på att film påverkar fler av våra sinnen än exempelvis en text gör. Wibke Straube (2014:65) talar, inspirerad av Haraway och Elspeth Probyn, om 'sensible cinematic intra-action' som jag definierar i enlighet med det diffraktiva förhållningssätt jag talade om i teorikapitlet och handlar om att vår "hud" inte slutar vid våra individuella kroppar, utan det finns en längtan efter att vår hud ska "sträckas ut". "This yearning to stretch, to find a grip, to extern one's body towards other bodies, suggests a search for community" skriver Straube (ibid). Laura U. Marks (enl. Straube ibid:66) menar att vad det är att se en film utgör en kroppslig praktik. Det är inte bara syn och hörsel som spelar in och fokus på endast dessa sinnen bevarar, enligt Marks (enl. ibid), en hierarki mellan olika sinnen vilket kan kopplas ihop med en västerländsk syn där "only the distance senses are vehicles for knowledge [...]". Vivian Sobchack (enl. ibid) menar, i likhet med Marks, att filmupplevelser är multisensoriella och ser tittaren som ett "cienesthetic subject", ett subjekt "[...] both touches and is touched by the screen [...]". Jag har ett liknande synsätt på film och därför anser jag filmen i kombination med föredraget skapade en multisensoriell upplevelse som var ett bra sätt att mobilisera känslor på samt utgjorde en god utgångspunkt för att tala om känslor.

Efter filmen samtalade vi i grupp om de känslor som väckts. Jag ville lyssna till samtalet som skapades i grupperna om de känslor som uppstod efter filmen och försöka få människor att stanna kvar i dem, sätta ord på dem och prata om hur känslorna kändes på ett fysiskt plan i kroppen. Här ville jag undersöka om det fanns variationer i hur känslomässigt närvarande deltagarna i de olika fokusgrupperna var i relation till andra djur. Jag var också intresserad av vilka känslor som gör att folk väljer att bli veganer och engagera sig djurrättsligt samt vilka känslor som kan anses blockera en mobilisering av känslor för ickemänskliga djur. Jag är väldigt inspirerad av Velásquez (2007:61) tankar kring transversell politik och ville bidra till dialoger där deltagarna för sin egen talan och att detta ska göra en ömsesidighet möjlig både

vad gäller utforskningsarbete samt insikter. För mig kändes det viktigt att skapa något tillsammans med andra och att tillfällena under vilka de olika fokusgrupperna träffades skulle utgöra något i sig själva. En möjlighet att lära sig något nytt, att dela med sig av sina tankar, att utvecklas, att stanna kvar i sina känslor och bearbeta dem tillsammans med andra och att få, samt ge, nya perspektiv. Helt enkelt en möjlighet att skapa någonting tillsammans.

Det är även viktigt att beakta vilket slags rum jag skapade för mina fokusgrupper och hur det påverkade materialet som jag samlat in utifrån dessa träffar. Vilka känslor gjordes möjliga samt omöjliga i dessa rum och vilken roll spelade jag? Som jag nämnde tidigare var det tydligt för deltagarna i fokusgrupperna att jag hade en djurrättslig ansats och utgick ifrån ett antispeciesistiskt och feministiskt synsätt. Det var också uppenbart för dem att jag strävar efter ett veganskt samhälle och därför kan en anta att deltagarna tänkte att jag tyckte det bästa är att vara vegan. För mig var det viktigt att inte uttrycka mig på ett sätt som befäster dikotomin mellan människor och andra djur eller en syn på ickemänskliga djur som mindre värda än människor samtidigt som jag var noga med att tänka på mitt sätt att formulera mig för att inte inta en roll som skulle upplevas som undervisande eller dömande. Dock påverkade självklart min närvaro i rummet och vad deltagarna visste om mig sedan innan vad som var möjligt att säga och inte.

För att samla in materialet gjorde jag en ljudupptagning av samtalen som jag sedan transkriberade, vilket hjälpte mig att gå in i materialet på nytt och uppleva det igen. Jag försökte skapa ett system av allt som sagts och delade upp materialet dels efter olika förklaringsmodeller till varför vegetarianerna inte var veganer och dels olika uttalanden som hjälpte mig att fånga den speciesistiska patrikolonila diskursen vi lever inom. Främsta fokus la jag dock på att sortera materialet efter olika känslor deltagarna talade om samt känslor jag kunde urskilja. Utifrån detta kunde jag sedan se vilka känslor som var mest centrala för min analys att gå in mer på djupet på dessa för att se vad dessa känslor gör.

Jag är väldigt inspirerad av Taguchi, Haraway och Barad när det kommer till mitt sätt att se på mitt forskningsmaterial. Att se på materialet med en kylig, objektiv distans är för mig inte feministisk forskning och inget jag vill göra. Vi blir till tillsammans med datan liksom datan

blir till tillsammans med oss (se Taguchi 2012). Vi är tillsammans med andra kroppar ansvariga för att skapa något nytt utifrån vad vi tycker oss förstå. När vi blir till på nytt är vi också ansvariga att skapa nytt. Forskning är att göra, det är att vara. Att förstå ger ett ansvar att agera. Vi blir avtrubbade eftersom vi lär oss att stänga av och för min metod är det viktigt att vägra vara avstängd, att känna och på ett känslomässigt plan ta in ickemänskliga djurs erfarenheter men också mina deltagares erfarenheter. Jag vill vara känslomässigt förkroppsligad i min text och min kamp.

Analys

Känslor och den speciesistiska diskursen

Normens disciplinära makt

När vi samtalade om veganism och vegetarianism i relation till människor som lever mer i enlighet med köttnormen blev vad som är norm och inte väldigt tydligt. Vi kan se att vi lever i en speciesistisk diskurs, alltså att det sätt att se och förstå världen som majoriteten av människorna förstår den är speciesistiskt. Susan Gal (enl. Holm i Lija & Vinthagen 2009:34) menar att en av de starkaste, om inte den starkaste, formen av maktutövning är förmågan att definiera verkligheten, ”att forcera fram visioner om världen”. För att analysera talet i fokusgrupperna kopplat till en speciesistisk diskurs utgick jag mycket ifrån Lija och Vinthagens (ibid) maktteorier och med utgångspunkt i Gal menar de att de mest avancerade formerna av maktutövning sker genom diskurser eller tekniker som formar vår vilja samt vårt sätt att se och förstå saker, oss själva och andra. ”Genom att etablera föreställningen om att maktordningen är rätt, naturlig, evig, helig, god, effektiv, oundviklig, oövervinnerlig eller fördelaktig för människor kan underordnade förmås att se lydnad som en plikt, nödvändighet, intelligens eller mognad.” (ibid).

En av deltagarna, Lina, uttrycker det som att hon kommer från en ”köttfamilj”. Lina är vit, har arbetarklassbakgrund och är 23 år. När hon valde att bli vegetarian upplevde hon det som

om hon hade sagt att hon skulle göra något jättehemskt. Vidare mötte hon hårt motstånd i sin släkt och vi bör förstå dessa reaktioner med bakgrund i att hon går emot en stark norm utifrån den kontext hon befann sig i. Lina berättade i samtalet att hon är från Norrland och att alla hennes manliga släktingar jagar. Hon berättade också att många ”där hemma” tar avstånd från fabriksproducerat kött men äter köttet från ickemänskliga djur som dödas i det vilda. Lina själv valde att ta avstånd från allt dödande av andra djur för kött; ”Det var ett enormt motstånd. Jag blev hånad, utskrattad. ALLA manliga släktingar verkligen bara ’men lilla gumman jaha...’. På alla släktmiddagar!” (Lina, fokusgrupp 1, 2015-11-19). Här förlöjligades hon för sitt ställningstagande och hennes åsikt fråntogs legitimitet. På så sätt behövde normdeltagaren inte ifrågasätta sitt eget val. Vi kan också se hur denna normupprätthållande praktik är genuskodad då de omnämnde henne som ”lilla gumman”, och även går att koppla till ålder. Det var också främst de manliga släktingarna som hånade och förlöjligade henne. Det skedde både en femininisering och infantilisering; när uttalandet inte kom från den manliga normens håll gjordes hon till någon som dessa män inte behövde lyssna på.

Liknande upplevelser beskrevs av en annan deltagare, Veronica, som är 19 år, vit och har medelklassbakgrund, där hennes val att vara vegetarian gjordes om till en ”fas” som de ansåg skulle ”gå över”. Här kan vi se hur vegetarianism gjordes till ett tecken på omognad i enlighet med att handlingar som följer normen kan ses som tecken på mognad (se Lilja & Vinthagen 2009:34). Dessa normupprätthållande tekniker i form av hån och förminskande kan sägas vara uttryck för disciplinär makt och bidrar ofta till att individer självmant anpassar sig till normen. Foucault (enl. Lilja och Vinthagen ibid) redogör för denna form av makt där sammankopplingen mellan sanning, lag och makt är central. Uttalanden definieras som mer eller mindre giltiga, rätt eller fel, utifrån en slags ”giltighetsskala” och individen förmås sträva efter det giltiga (diskursens norm). Därmed skapas en process som gör att individen självmant rättar sig efter normen. Att Veronica var vegan under en kortare period men sen valde att ge upp och återgå till att vara vegetarian kan vi se som tecken på denna disciplinära makt. Under den period hon var vegan beskrev hon hur hennes pappa starkt motsatte sig hennes val;

”Jag tänker när det handlar om att välja veganskt, man har ju på ett sätt hela samhället emot sig. Jag var vegan en kort period för några år sedan och min pappa blev jättearg. Han tyckte att jag var sjuk i huvudet, eller han sa inte så men han tyckte att det var sjuka val jag gjorde. Att det var fel.” (Veronica, fokusgrupp 1, 2015-11-19)

Just sjukdomsdiagnostisering synliggör Gålmark (2005:69) som en av de normupprätthållande praktiker som används mot veganer för att upprätthålla köttnormen då ”Djuradvokaten”, som Gålmark kallar det, diagnosticeras som onormal, störd eller psykiskt sjuk. Därmed görs personen till någon som en inte behöver lyssna på och Gålmark (ibid:71) beskriver också hur dessa praktiker har en undervisande funktion då de visar vad som händer med den som bryter mot normen. ”Vill du anses normal ska du delta i de normalas måltid, bryta den traditionella sortens bröd” skriver hon (ibid). I likhet med vad jag skrev innan påpekar även Gålmark att bemötandet från familj kan skilja sig åt beroende på om du definieras som man eller kvinna;

”En ung hemmaboende kvinna får skapa sin vägran själv, laga sin egen mat, se till att hon på det hela taget klarar sig själv utan hjälp från föräldrarna. En ung mans ställningstagande erkänns som ett ställningstagande: han får erfara att han finns till som en reflekterande person som har något att säga.” (Gålmark 2005:72)

Som vi kan se i citatet innan bemöttes Veronica, som är en kvinnlig deltagare i tonåren med vit medelklassbakgrund, med ilska från sin pappa då hon valde att vara vegan och hennes val definierades som ”sjuka val” i enlighet med den patologisering som Gålmark beskriver. En annan deltagare, Lina, berättade hur hon fick laga sin egen mat; ”Jag fick laga min egen mat. ’Ska du vara vegetarian, då får du laga din egen mat!’.” (Lina, fokusgrupp 1, 2015-11-19). Deltagarna förlöjligades, hånades och förminskades i sina ställningstagande och får, för att tala med Gålmark, själva skapa sin vägran. Utifrån Gålmarks resonemang är det den normativa kosten med sina traditionella recept som vägrar att förändra sig som utgör problemet men beroende på kontext finns fler saker som spelar in. Lina som fick laga sin egen mat har arbetarklassbakgrund och vi skulle kunna förstå familjens reaktioner även i termer av faktisk ekonomi då dottern i familjen blev vegetarian men kanske också utifrån föräldrarnas bakgrund och att det är en klassfråga att kunna tacka nej till en viss typ av mat. Här spelar det in att vi lever i ett kapitalistiskt samhälle där mycket av jordbrukssubventionerna går till bönder som producerar animaliska produkter vilket gör att

dessa produkter är billiga. Det går att äta billig vegansk kost men hur enkelt det är att förändra kosten beror på vad en är van vid att äta från början.

Ytterligare en kvinnlig deltagare, Emma, som är vit med medelklassbakgrund och 21 år gammal, uttryckte att hon tyckte det var svårt att använda ”känslargument”. Hon var vegan sedan två år tillbaka, engagerade sig djurrättsligt och upplevde att hon lätt blev förminskad om hon använde ”känslargument”;

”Jag tycker det är svårt att ta fram känslargumentet eller jag gör inte det längre nästan när jag argumenterar för att det känns som att folk förminskar en så mycket då. ”Ja, men det är bara för att hon är svag” typ och så här ”har så mycket känslor”. Så då är det ingen mening då slutar de lyssna. Så ibland blir det bättre att bara hålla med om att det är bra för miljön och så slutar det kanske köpa lite kött eller så.” (Emma, fokusgrupp 3, 2015-11-26)

Att ha mycket känslor för ickemänskliga djur kopplas, av normen som trubbar av våra känslor för ickemänskliga djur, ihop med att vara svag och du blir till någon som ses ner på. Detta följer ett dikotomt sätt att tänka och du anses stark om du agerar enligt en ”objektiv rationalitet”, som då får anses stå i motsats till att agera utifrån att du känner *med* andra. Vad gör det med oss att leva i ett samhälle där de som känner med andra förminskas? Ett samhälle där vi ska känna så lite som möjligt.

Att förminska sina känslor

När jag tittade på hur deltagarna förhöll sig till sina egna känslor i relation till diskursen i vårt samhälle, en diskurs där djurförtrycket är norm, kunde jag urskilja hur många av deltagarna nedvärderade och förminskade sina egna känslor. Detta anser jag beror på att vi lever i en värld som bygger på dikotomier där det känslomässiga hela tiden nedvärderas. Att ett beteende som upprätthåller maktordningen ses som tecken på mognad (se Lilja & Vinthagen 2009:34) kunde vi se då det användes som en normupprätthållande praktik av andra men i samtalen urskiljde jag också hur det kunde vara insocialiserat i ens matvanor men också i hur en ser på sina känslor. Flera av deltagarna förminskade sina känslor i relation till normen och det var alltid veganen eller vegetarianen som skulle kompromissa med sina känslor.

Exempelvis uttryckte Malin som 18 år, vit med medelklassbakgrund och som precis blivit vegan då hon sett avsnittet ”Dödsfabriken” i filmen, som utspelar sig på svenska slakterier, att filmen väckte känslor av aggression i henne. När vi talade om det uttryckte hon sig som följer;

”Min instinktiva reaktion är ju ilska. De här människorna vill jag göra... Jag vet inte, det är helt omoget att tänka så men det är bara någonting instinktivt. Jag bara ’varför?’. Det är samma med rasister och sexister och homofober, transfober. Jag känner bara ett sådant hat på något sätt. Jag vet inte det, jag är fortfarande väldigt ung och så, vill komma över det, jag är väldigt medveten om det i alla fall.” (Malin, fokusgrupp 2, 2015-11-26)

”[D]et är helt omoget” - Att bli arg på människor för att de deltar i förtryckande praktiker gentemot andra djur kopplades i citatet ihop med att vara ”omogen”. Malin förmåddes inte att följa normen genom de disciplinära praktiker som finns i samhället men hon gav heller inte sin ilska över speciesismen legitimitet, hennes aggression gjordes till tecken på ”omognad”. En annan deltagare, Hjalmar, som är 17 år, har erfarenhet av att bli rasifierad och definierar sig som medelklass och som är vegan förminskade även han sin rätt att känna och framförallt agera på sina känslor i relation till normdeltagare;

”Men jag tänker att så här för mig som är vegan. Vi går och handlar på Coop och så mycket och då alltså, jag försöker verkligen hålla tillbaka så här. Eeeh eller så här jag vill bara skrika så här ’Snälla köp inte det där!’ typ så här för jag kan liksom se förtrycket bakom. Men jag... Eller jag håller mig tillbaka ändå, så bara är fine med att såhär ’okej’”, eller jag säger inget helt enkelt.” (Hjalmar, fokusgrupp 1, 2015-11-19)

”[J]ag försöker verkligen hålla tillbaka” - Detta uttalande kom efter att vi talat om den skuld flera vegetarianer upplevde för att de inte åt veganskt. I den fokusgruppen med vegetarianer som också definierade sig som feminister var det väldigt tydligt att det var dåligt att få andra att känna skuld. Hjalmars uttalande kan vi dels förstå i relation till sina jämnåriga vänner och en vilja att inte skuldbelägga dem. Men vi kan också förstå det i relation till hans föräldrar och då definiera det i termer av underkastelse då en förälder kan sägas ha ekonomiskt övertag över sitt barn. Ålder och ekonomisk position spelar här in vad gäller förmågan till självbestämmande.

Avtrubbningsmekanismer hos lakto-ovo-vegetarianer

De som har valt att bli vegetarianer är några som delvis valt att bryta mot köttnormen i vårt samhälle. En norm som är väldigt stark och samverkar med andra normer kring exempelvis klass och kön. Gålmark (2005:67) definierar *köttnormativitet* som ”de institutioner, strukturer, relationer, och handlingar som vidmakthåller normen om andra djur som levande föremål till för människan att göra vad människan vill med, särskilt att producera och konsumera som vardagligt ’kött’”. Jag menar att vegetarianerna endast delvis bröt mot normen eftersom de i vissa avseenden gick emot synen på andra djur som till för människan men samtidigt som de av olika anledningar valt att ta avstånd från dödandet av andra djur för kött var de fortfarande i olika grad delaktiga i det dödande som ägg- och mjölkindustrin innebär. Utöver det var det endast vissa av deltagarna som uttalade sig antispeciesistiskt. I fokusgrupperna med vegetarianer ansåg alla att det bästa rent etiskt och miljömässigt var att vara vegan men ändå var de alla vegetarianer. Under samtalet kom det upp flera olika förklaringar till att de inte ansåg sig *kunna* vara veganer. Förklaringar som jag dels ser som undanflykter men framförallt som mentala skyddsmekanismer för att hantera att inte leva så som de ändå på något sätt definierade som ultimata. Dessa förklaringar grundar sig i att vi lever i ett samhälle där djurförtrycket har gjorts till norm och avtrubbningsmekanismerna skapas i människor med grund i den normen samtidigt som de då också är med och upprätthåller normen. På något sätt stoppade dessa förklaringar en mobilisering av känslor till ickemänskliga djur och deras rätt till sin kropp, sitt liv och sin frihet. Vilka känslor är det som neutraliseras med hjälp av de här förklaringarna?

Att flytta fokus till någon annan

Hos de deltagare som var vegetarianer var det vanligt att de flyttade fokus till en annan grupp och konstruerade sig själva i motsats till den gruppen. I gruppen med feministiskt medvetna vegetarianer lades mycket fokus på att prata om köttätare och den avtrubning som kommer med ätande av andra djur för kött. De bildade i sitt samtal en slags ”trestegsmodell” där köttätare var sämst, vegetarianer bättre och veganer bäst/perfekta, denna tankegång kan vi tydligt se i citatet nedan;

”Ja, det finns jättemånga olika aspekter och då tänker jag mycket såhär [...]. Man kanske inte behöver sitta och rättfärdiga sig varför liksom, utan bara krasst konstatera att det är en skala. Och där vegan är liksom ”du skadar inte djuren” och vegetarian lägre ner men ändå inte samma sak som att äta kött liksom.” (Lina, fokusgrupp 1, 2015-11-19)

Detta följer en avtrubbningsmekanism som går ut på att konstrueras själv som ”bättre än” och därmed lägga fokus på och skapa sig i motsats till någon annan som en anser gör sämre val, vilket överensstämmer med hur Mohanty beskriver att de Andra blir några en konstruerar bilden av sig själv i motsats till (enl. Patricia Lorenzoni, föreläsning på kursen Globala genusfrågor 2011-11-24). När vegetarianerna la fokus på någon annan slapp de se sitt eget val och sitt eget ansvar. Köttätaren blir ”den onda” som dödar ickemänskliga djur medan vegetarianen blir ”den goda” som säger nej till dödande av andra djur (för kött).

Samtidigt som detta sätt att tala utgör ett sätt att distansera sig från en annan grupp och konstruera sig själv i motsats till denna så speglar det också en djurrättsaktivism som bygger på dikotomier. Mycket fokus läggs på individen och dennes val och en pratar om att *vara* eller *inte vara* vegan vilket kan kopplas till en slags identitetspolitik vilket jag återkommer till längre fram i uppsatsen.

Känslan av att inte kunna vara perfekt

Genom olika förklaringar som kom upp under samtalen med vegetarianerna kunde jag urskilja en tanke om veganen som en slags ”perfekt människa”. Att vara vegan skapades som något de av olika anledningar inte *kunde* nå upp till. Att utmåla veganismen som ouppnåelig blev en slags försvarsmekanism som rättfärdigade de egna handlingarna. Men samtidigt som det skyddade mot det dåliga samvetet blev det också något som stod i vägen för deltagarna. Det blev till ett hinder som gjorde att steget till att bli vegan hamnade längre bort. I deras tal framkom en slags mentalitet som sa att om de inte kunde göra allt var det ingen idé att vara vegan. Detta citat från Veronica visade på det;

”Jag känner mig också väldigt maktlös. Och hela den här grejen att när jag har varit vegan då känner jag att då gör jag ett steg till, för jag är vegetarian nu, men då har jag känt mig maktlös i alla andra situationer med förtryck. Genom att jag, då måste jag göra allt och då

har jag inte riktigt orkat göra något så då har det blivit vegetarian igen men inte köttet då för det, det kan jag inte riktigt.” (Veronica, fokusgrupp 1, 2015-11-19)

Av att vara vegan men inte kunna eller orka ta ställning vad gäller andra förtryck som hon var medveten om gjorde att Veronica kände sig maktlös. Vidare uttryckte hon att om hon är vegan måste hon göra *allt* vilket speglar en syn på veganen som perfekt. Detta hänger ihop med att veganism ofta tenderar att göras till en identitetspolitik. Veganism blir till ett ställningstagande som en inte bara *gör* utan snarare något en *är*. Att vara vegan skapas ofta som en identitet med olika saker att leva upp till. Även om många veganer själva kanske inte ser det så är det ändå en bild som har skapats och som påverkar hur tillgänglig veganismen blir. Hampus, som är en man i 30 års åldern med vit medelklassbakgrund och deltog som vegetarian, anser att ett stort problem med veganismen är att den är såpass dömande och menar att; ”Det går inte att leva upp [till]. Det går inte att klara av den bilden, leva upp till de förväntningar som finns på en” (Hampus, fokusgrupp 2, 2015-11-21). Hampus upplevde att andra hade förväntningar på hur han skulle vara om han var vegan och att dessa förväntningar inte gick att leva upp till. Det kan vi koppla till känslor av skam då det handlar mycket om andras blickar, både reella och imaginära. Ahmed (2004:103) beskriver hur kroppar vänder sig bort från andra som bevittnar ens skam och att detta är väldigt smärtfyllt. Det är dock bara vissa Andra som kan bevittna ens handlingar så att en känner skam och Tomkins (enl. Ahmed 2004:105) menar att en bara upplever skam om subjektet har ett intresse för den Andre. Alltså känner en bara skam om den Andres åsikter spelar roll för en (Ahmed ibid). Jag urskiljer i Hampus ord en oro för att inte kunna nå upp till bilden av den perfekta veganen om han väl försökte och då bli dömd av andra. Den oron kan ha att göra med de skamkänslor som då skulle kunna uppstå, vilka bygger på att det spelar roll vad de imaginära veganerna som då skulle döma honom tycker. I känslan av skam blottar en sig själv som ett misslyckande genom blicken av den Andre som ett ideal (Ahmed ibid:106). För att följa den psykoanalytiska traditionen kan en säga att det skapas en konflikt mellan egot och ideal-egot (ibid) och därmed handlade det kanske snarare om en oro att inte leva upp till sina egna förväntningar på sitt ideal-jag, här uttryckt som andras förväntningar. I och med att köttätare, vegetarian och vegan konstrueras som identiteter blir det tätt sammanknutet med jaget vilket kan leda till känslor av skam (se Ahmed 2004:103ff). Då skam är en väldigt intensiv känsla

kan vi förstå vikten av en avtrubbningsmekanism som skapar veganism som en ouppnåelig position för att slippa känslan av skam.

Ett samhälle som trubbar av

Flera av vegetarianerna som deltog i fokusgrupperna beskrev hur de var tvungna att ”stänga av” för att orka se filmen. Videon utgör en multisensoriell upplevelse vilket förklarar att den väckte starka känslor och den har ett eget agentskap. Ljuden från industrin och de ickemänskliga djur som hölls instängda i kombination med musik och bilder från industrins olika delar verkade bidra till att deltagarna kände fysiskt i kroppen. Karin berättade exempelvis så här när vi pratade om de känslor som filmen väckte;

”Jag grät ju nästan. Eller jag grät lite under filmen för jag blir ledsen. Eller det är ju skitjobbigt liksom, eller det blir för mycket känslor... Och sen liksom det här distanserandet för att orka fortsätta titta. Släppa liksom. Okej, nu blundar jag men titta upp igen och fortsatt se liksom. Ta in berättelsen liksom.” (Karin, fokusgrupp 1, 2015-11-19)

”[D]et här distanserandet för att orka fortsätta titta” - Karin beskrev hur hon måste distansera sig vilket stämmer överens med vad Ahmed (2004:24) skriver om att försöka förflytta sig från det en anser vara orsaken till smärtan, eftersom det då känns som om en förflyttar sig från själva smärtan. ”Pain seizes me back to my body” skriver Ahmed (2004:24) och de olika förklaringarna till varför de inte var veganer bidrog till att de flyttade sig bort från smärtan. Även Veronica beskrev hur hon måste stänga av för att kunna se filmen; ”Alltså, för att orka titta på det här så måste jag stänga av. För att klara av att titta så måste jag stänga av liksom. För att orka se just, för man känner ju liksom...” (Veronica, fokusgrupp 1, 2015-11-19).

De här känslorna av att inte orka verkade böttna mycket i att vi lever i ett samhälle som är uppbyggt på att vi inte ska känna. Vi lär oss att vi är vad vi konsumerar i enlighet med en kapitalistisk logik som trubbar av;

”...orcar inte och så här. Ja, men de här skorna jag har på mig, de här byxorna jag har på mig, soffan i vårt vardagsrum. Eeeh jag vet inte, åka bil! Alltså jobba på jobbet för fel villkor eller så här. Det är ju mycket man måste göra och jag orkar kanske inte ta strid hela tiden och jag vill kunna, jag, jag vet inte...” (Karin, fokusgrupp 1, 2015-11-19)

I citatet kan vi urskilja en frustration över allt en bör göra och en känsla av att inte orka. Amanda, en 21 årig kvinna med vit medelklassbakgrund, som var vegan men deltog i en fokusgruppen för vegetarianer menade att det krävs ett ”våldigt starkt psyke” eller en ”våldigt stark personlighet” för att kunna vara vegan och syftar främst på att det kan vara svårt att vara vegan om en mår psykiskt dåligt och inte riktigt orkar med vardagen (Amanda, fokusgrupp 2, 2015-11-21). Även detta var i linje med synen på veganen som en perfekt, normfunktionell människa. Vidare uttryckte sig Karin som följer; ”Jag säger ju inte att vara vegan är rätt eller fel eller så här men det är ju intressant att förstå att det ligger någonting viktigt i veganismen, men jag kan inte vara vegan.” (Karin, fokusgrupp 1, 2015-11-19). När jag frågade vad de ville göra efter att ha sett filmen svarade Hanna, vit 25 årig kvinna med medelklassbakgrund, som deltog i en fokusgrupp för vegetarianer; ”Jag tänker att i den bästa av världar går jag väl hem och är vegan, men sen är jag realistisk och tänker att det är väl svårare än så.” (Hanna, fokusgrupp 1, 2015-11-19). Hanna uttryckte flera gånger under samtalet en önskan om att vara vegan men återkom hela tiden till varför det är så svårt. Vi lever i en värld som bygger på att vi inte ska känna med ickemänskliga djur och animalieindustrin är en stor del av vårt samhälle vilket gör att veganismen görs avlägsen för många. Samhällets normer konstruerar veganen som en identitet som folk inte vill ha, samtidigt som normbrytare möts med olika normundervisande praktiker för att de ska följa den rådande ordningen. När en hittat verktyg att bryta mot köttnormen kunde jag i samtalen se hur många informanter upplevde en stor frustration vilket kan sammanfattas i följande citat;

”Jag tror att någonting jag känner, alltså när vi ser filmen är... Jag har inte sett den förut, ehmm, eller jag känner nog den här, en extrem maktlöshet och jag känner att så här, eller att det som... Den här liksom produktivitetshetsen som ju också så här är med så här... Jag jobbar inte på slakteri, tack och lov! Jag jobbar inte med såhär djuruppfödning eller liksom, tack och lov! Men jag kan ju ändå känna igen det från såhär att jobba på äldreboende eller jobba i skola eller över huvudtaget liksom den här... När man bara förväntas leverera någonting och industrialiseringen och tempot och jag tänker på alienation om man ska använda sådana begrepp. Eller det här att bli liksom förfrämligad från livet, att tvingas, tvingas göra saker som trubbar av.” (Karin, fokusgrupp 1, 2015-11-19)

I citatet kan vi se att vi lever i ett kapitalistiskt samhälle där det är vad vi levererar som spelar roll och att jobba på slakteri liknas vid yrken inom vård, skola och omsorg. Jag är medveten om att det finns mycket saker i samhället som hindrar folk från att vara veganer men har valt att fokusera på hur normerna gör att vi hindrar oss själva. Hur våra känslor blockeras så att vi disciplinerar oss själva efter de rådande ordningen. Hur vi blir *förfrämligade* från livet, för att använda Karins (ibid) uttryck.

Vad gör känslor med oss?

”Känslor har spelat all roll för mig”- med det citatet från Malin (fokusgrupp 3, 2015-11-26) vill jag inleda min analys av vad de känslor som framkom under samtalen *gör* med oss. En analys som jag hoppas ska hjälpa mig och andra att se hur vi kan vara känslomässigt förkroppsligade i djurrättskampen. I det här avsnittet är det vad känslor *gör* som står i fokus och mer exakt de känslor som skapades i deltagarna när vi tillsammans tittade på *Djurfabriken*. Ahmeds teorier kring emotioner kommer genomsyra min analys och jag har valt att fokusera på några av de känslor som var mest centrala.

När det gör ont

En skulle kunna säga att det i fokusgrupperna fanns två dimensioner av smärta där den ena handlade om att vara *med* de ickemänskliga djuren i deras smärta och den andra handlade om den smärta som uppstod när normerna i samhället hindrade en från att agera så som en kände var rätt. Ahmed (2004:174) menar att feminism handlar om andras smärta, att svara/agera på smärtan hos andra. Hon (ibid:21) talar om ett etiskt sätt att svara på andras smärta och menar att ”[a]n ethics of responding to pain involves being open to being affected by that which one cannot know or feel.”. För att göra detta måst vi lära oss att höra det som är omöjligt för oss att höra, vilket innebär att vi måste svara på smärta som vi inte kan göra anspråk på som vår egen (ibid). Lisa, vit kvinna med medelklassbakgrund, som är i trettio-årsåldern och har varit vegan länge visade tecken på den typ av hörande. Hon talade om en scen från ”Fiskfabriken” där en av fiskarna filéas och vi kunde höra hur det knakade när revbenen skars av. Lisa gjorde

ett tydligt rollövertagande utan att göra anspråk på att till fullo anse sig förstå vidden av det lidande den fisk hon talade om utstod;

”Det gör ont på något sätt. Och det är väl just det här med att man kan relatera när de skär med en kniv. Det är ju en handling som man själv kan göra men absolut inte på samma sätt men att det blir så påtagligt. Och liksom det blir så påtagligt att det liksom går in i kroppen på något sätt. Man ryser.” (Lisa, fokusgrupp 3, 2015-11-26)

Smärta får en att vara närvarande i den fysiska kroppen, att belägra kroppen (se Ahmed 2004:26), vilket vi ser i citatet ovan när deltagaren poängterade att det ”blir väldigt påtagligt” och ”går in i kroppen på något sätt”, hon ”ryser”. Vi kan se hur den smärta som deltagaren upplevde när hon såg hur fisken skadades på filmen upplevdes på ett fysiskt plan och gjorde att hon var mer *i sin kropp*. Ahmed (ibid:25) menar att emotioner och affekter inte går att skilja åt vad gäller levd erfarenhet. Affekter är förmedlare men de påverkar oss samtidigt på ett omedelbart sätt då vi inte bara avläser dem utan även hur känslorna känns påverkas av våra tidigare läsningar av dem (ibid). ”[T]he process of *recognition* (of this feeling, or that feeling) is bound up with what we *already know*.” (ibid) vilket påverkade hur deltagarna reagerade på smärtan hos fisken på filmen. De visste hur det känns att skära sig med en kniv och hade av sina tidigare läsningar av känslor de mobiliserat i relation till ickemänskliga djur en känsla av utnyttjande av fiskar. Dessa tidigare sätt att läsa känslan av smärta i relation till ickemänskliga djur påverkade hur det kändes fysiskt i deras kroppar. Med grund i detta kan en säga att vi övar upp vårt sätt att känna i och med våra tidigare känslor och därmed kan en person som öppnat upp känslomässigt för ickemänskliga djur en gång ha lättare att göra det även i framtiden, då den läsningen ligger kvar och påverkar känslan i nuet. Utifrån det kan vi även dra slutsatsen att personer som på grund av olika avtrubbningsmekanismer blockerat sina känslor i relation till ickemänskliga djur under en lång period har svårare att börja känna med dem. Även Emma, en vit 23 årig kvinna med medelklassbakgrund, som var vegan och aktiv i djurrättsrörelsen beskrev hur hon fysiskt kände i kroppen när hon såg hur de skar i fisken på filmen. Enligt henne hade hon lättare att känna medlidande för andra djur nu när hon var vegan jämfört med tidigare då hon ansåg att hon tidigare var ”avtrubbad”, vilket just visar på det att vi övar upp våra kroppar i att känna när vi öppnar upp för att känna *med* ickemänskliga djur;

”[...] Men jag tycker det känns, nu så har jag lättare att känna medlidande med djur. Det är mycket lättare eftersom jag inte är avtrubbad och det känns som att, det känns som om kniven är i en själv på något vis. [...] Och det gör ju ont på något vis. [...] Jag kan inte riktigt sitta still eller jag ryser liksom. Det känns.” (Emma, fokusgrupp 3, 2015-11-26)

Taguchi (2013:271) menar att vi bör frågå en syn på kroppar som separata enheter och förespråkar istället att det handlar om en process av ömsesidigt beroende, hoptrasslande, samexisterande och samskapande av olika typer av kroppar. Emma befann sig i en slags samexistens med de ickemänskliga djuren på filmen och det fanns ingen tydlig gräns dem emellan. Filmen hade alltså mobiliserat känslor i henne tack vare att det är en multisensoriell upplevelse (se Sobchack enl. Straube 2014:66) som leder till att en upplever den rent fysiskt i kroppen, vilket citaten ovan talar för. Deltagarna kan ses som ”cienesthetic subjects” (ibid) som ”[...] both touches and is touched by the screen [...]”.

Den smärta som uppstår när normerna i samhället hindrar en från att agera så som en känner är rätt kunde jag se hos Sofie, en vit 23 årig kvinna med övre medelklassbakgrund, som var vegetarian;

”Ja, jag tänker ju mycket på det här eftersom vi är ju här för att vi är vegetarianer då och då tänker jag ju mycket på mjölk och ägg. Och det är det här, alltså som de andra gör som äter kött när man skapar egna... När det blir kognitiv dissonans, att det blir fel så skapar man så här olika metoder för att man ska rättfärdiga sina egna handlingar. För att man inte ska må så dåligt över att ens handlingar inte stämmer överens med det man tänker.” (Sofie, fokusgrupp 2, 2015-11-21)

Sofie talade i termer om en ”kognitiv dissonans” och om att skapa olika metoder för att rättfärdiga sitt beteenden, vilket jag i uppsatsen talar om som avtrubbningsmekanismer. Vi skulle kunna se dessa avtrubbningsmekanismer som ett sätt att inte ta ansvar för sin position som människa och de privilegier en har i relation till ickemänskliga djur. Dock är många människor inte medvetna om dessa mekanismer eftersom vi lever i ett samhälle som gör oss avtrubbade. När vi på något plan är medvetna om denna ”dissonans” beror det på att vi har börjat identifiera och bryta mot köttnormen men inte nått hela vägen så att våra handlingar helt överensstämmer med vad vi anser rätt, vilket gör ont och skapar behovet av dessa avtrubbningsmekanismer. Denna typ av smärta är ofta kopplad till känslor av skuld och skam. Donald L. Nathanson (enl. Ahmed 2004:105) skiljer på skuld och skam;

”Whereas guilt refers to punishment for wrongdoing, for violation of some sort of rule or internal law, shame is about some quality of the self. Guilt implies action, while shame implies that some quality of the self has been brought into question.”

Vi kan se det som skuld på så sätt att det är *handlingen* att äta ägg och mjölk som beskrevs som fel men vi lever i ett samhälle som bygger mycket på identitet, ett konsumtionssamhälle där en skapar sin identitet genom sina konsumtionsvanor som vi tydligt kunde se i kapitlet om avtrubbningsmekanismer. Mycket aktivism tenderar också att vara identitetspolitik där fokus hamnar på huruvida du *är* (mat)vegan eller inte, snarare än på vårt *förhållningssätt* till andra djur och de strukturella dimensionerna av förtrycket. När veganismen görs till en del av ens identitet, ens *jag*, görs även det att inte vara vegan till ens identitet. Av detta följer att när en känner sig dålig för att en inte är vegan så är det inte bara handlingen att äta animalier som anses dålig utan själva subjektet. Sofie som tidigare talade om kognitiv dissonans beskrev det som;

”[att] [...] det är jättejobbigt. [...] Det är svårt på något sätt att kunna vara helt glad och nöjd och tillfreds om man inte är liksom i samspel med sig själv typ. Så det är bara någon oro, jobbig grej som ligger där typ.” (Sofie, fokusgrupp 2, 2015-11-21)

Ahmed (2004:103) beskriver skam som en väldigt intensiv känsla då den går ut på att subjektet är emot sig självt och menar att det gör väldigt ont. Eftersom skam är en väldigt intensiv känsla gör vi allt för att slippa den vilket leder till en blockering eller neutralisering av känslor som kanske annars fått oss att agera annorlunda i relation till ickemänskliga djur. Skam handlar också om andras blickar, både reella och imaginära, och Ahmed (2004:103) beskriver hur kroppar vänder sig bort från andra som bevittnar ens skam och att detta är väldigt smärtefullt. Det är dock bara vissa andra som kan bevittna ens handlingar så att en känner skam då det bygger på att den Andras åsikter spelar roll för en (Ahmed ibid:105) och därför kan vi förstå hur skam blir en central känsla när vegetarianer och veganer möts. Detta eftersom en kan se det som att veganen, i avseende till ickemänskliga djur, blir vegetarianens *ideal-jag* (se Ahmed ibid:106). Darwin (enl. Ahmed ibid:103) menar att skam får en att vilja dölja det en skäms över och kanske också att vilja dölja sig själv. De olika förklaringsmodellerna som vegetarianerna framförde kan ses som ett sätt att försöka dölja sin

skam, ett försök att ta bort skammen genom att rättfärdiga sina handlingar och kan därför sägas ha en blockerande kraft.

”I move away from what I feel is the cause of the pain, and it feels like I am moving away från the pain” skriver Ahmed (ibid:24). På samma sätt som vi förflyttar oss ren fysiskt när vi upplever fysisk smärta kan en säga att många av deltagarna i fokusgrupperna på ett psykiskt plan distanserade sig från det de upplevde som orsaken till smärtan. Vi bör förstå de avtrubbningsmekanismer som återfanns hos flera av vegetarianerna med bakgrund i skam som något som gör väldigt ont, då vi i tidigare kapitel kunde se att de ansåg sig tvungna att ”stänga av” sina känslor. Aisha, 27 år med arbetarklassbakgrund och erfarenhet av att rasifieras, beskriver en känsla av *lättnad* efter att ha sett filmen då hon menade att;

”Det var mycket känslor faktiskt. [...] [M]an ställdes ju inför tanken att det här gör de för min skull lite grann. Och då kände jag mig liksom att jag... Att jag kan göra ett val och det är ju faktiskt ganska enkelt. [...] [D]et kändes som en lättnad till slut faktiskt för att liksom tack vare videon så blir det ju lite mer självklart vad man kan göra helt enkelt.” (Aisha, fokusgrupp 1, 2015-11-29)

Aisha beskrev det som att det var ”mycket känslor” och talade i termer om en känsla av att filmens representation av verkligheten var ”traumatiserande” vilket tyder på att representationen *gjorde* något med henne, att hon på något sätt blev till tillammans med de ickemänskliga djuren på filmen. Att hon ville agera efter att ha sett filmen tyder på videons materialitet och att videon, som var skapad som ett redskap för djurrätt, har lyckats nå fram. Att veta hur hon kan handla mer i enlighet med sina känslor upplevdes som en form av lättnad vilket stämmer överens med vad jag skrev ovan om den smärta som skam innebär och tyder också på ett etiskt svar på smärtan hos andra (se Ahmed 2004:30).

Ahmed (ibid:174) menar att bemöta/agera på smärtan hos andra kräver att vi talar om den. Detta tal kan i sin tur leda till skapandet av ett ”vi”. I *Djurfabriken* ville vi, som skapade filmen, synliggöra de ickemänskliga djurens lidande och genom att tala om det få människor att agera. I följande citat, som är ett svar på frågan om de ansåg att människor och ickemänskliga djur har vissa gemensamma rättigheter, menar jag att vi kan se detta ”vi”;

”Absolut! Rätt till sin egen livscykel framförallt. Det märks ju här att man försöker ju förkorta deras livscykel. Det är ju fruktansvärt!” (Aisha, fokusgrupp 1, 2015-11-19). De ickemänskliga djuren var inte längre ”de Andra” utan några som, precis som ”oss”, hade rätt till sin egen livscykel. I skapandet av detta ”vi” skulle en kunna säga att den åtskillnad som skapats mellan individen och andra görs ogjord (se Ahmed 2004:174), i detta fall mellan Aisha och de ickemänskliga djuren. Då skapandet av människor och ickemänskliga djur som motsatser är en av mekanismerna bakom speciesismen blir det viktigt för djurrättsaktivister att tala om de ickemänskliga djuren som med i det ”vi” som annars bara är avsett för (vissa) människor. Det kan vi se exempel på hos Melinda, 30 årig kvinna med medelklassbakgrund och erfarenhet av att rasifieras, som var etisk vegan och aktiv inom djurrättsrörelsen;

”Att verkligen det här är ickemänskliga djur liksom. Vi är en grupp. Vi alla är djur, människor är också djur som många inte alls tänker liksom på det sättet för de ser sig så överlägsna. Och därför försöker jag ändå få fram det här med empati [...]” (Melinda, fokusgrupp 3, 2015-11-26)

Liksom skapandet av ett ”vi” tillsammans med ickemänskliga djur kan ses som en viktig politisk strategi bör vi också se skapandet av ett ”vi” tillsammans med alla som börjat urskilja och bryta mot speciesismen som centralt. Liksom vi måste kunna vara *med* ickemänskliga djur i deras smärta måste personer som klarat av att bryta mot speciesismen som norm⁶ också kunna känna *med* de som vill men ännu inte helt lyckats gå emot denna norm, något jag återkommer till i min slutdiskussion. ”In others and with others we can discover ourselves” skriver Paredes (2015:15).

Maktlöshet, frustration och ilska

I alla de samtal jag hade var maktlöshet och frustration väldigt framträdande känslor. De känslor av maktlöshet som de deltagare som engagerade sig djurrättsligt talade om tenderade ofta att ligga väldigt nära känslor av frustration och var tätt sammanknutna med ilska.

Aktivismen var något som vi flera gånger återkom till och utifrån samtalen blev det tydligt att

---

⁶ Detta betyder inte att personen ifråga aldrig agerar speciesistiskt. Som människa agerar vi alla mer eller mindre speciesistiskt gentemot andra djur. Att ta ansvar för sin position som människa innebär att se speciesisten inom sig själv.

aktivismen var ett sätt att hantera och döva känslan av maktlöshet. Lisa tycker jag tydligt fångade den känslan;

”Och det känns som en lättnad att faktiskt inte bidra till det. Och sen kunna liksom ja, genom djurrätt eller så jobba aktivt för att påverka andra också eller bara liksom genom att vara vegan och prata om det med andra. Så det gör väl att det liksom känns lättare att hantera. Annars blir det så himla den maktlöshet som du pratar om. Men det blir ju väldigt påtagligt när man ser sånt här.” (Lisa, fokusgrupp 3, 2015-11-26)

Den väv av maktlöshet, frustration och ilska jag försöker sätta fingret på illustrerar följande svar, som jag fick från Malin när jag frågade hur det fysiskt kändes i kroppen efter att vi sett filmen, väl;

”Pulsen ökar ju. Jag blev alldeles varm i ansiktet, det blir jag fortfarande. Jag är fortfarande det varje gång jag ser på något sånt här. Jag känner en sådan maktlöshet, man känner sig helt totalt inspärrad. Det känns som att man inte gör tillräckligt. Man vill bara få ett slut på det med en gång. Jag vet inte, det är som ja jag kan få sådana mordiska tankar. [...] [M]an vill ju göra någonting. Det känns verkligen hemskt.” (Malin, fokusgrupp 3, 2015-11-26)

Här kan vi se hur den maktlöshet som hon kände ledde till en känsla av att inte ”göra tillräckligt” samtidigt som känslor av ilska tydligt framkommer och hon uttryckte även en vilja att agera. Att hon sa att hon kände sig ”totalt inspärrad” utgör en väldigt målande beskrivning och anser jag tyda på en förmåga att känna empati med ickemänskliga djur. När hon såg hur andra djur stängdes in, utnyttjade och dödades fick hon själv en känsla i kroppen av att vara inspärrad, vilket stämmer väl överens med Ahmeds (2004:174) teorier om ilska då hon hon menar att ilska krävs för att svaret på smärta ska vara aktion. ”To be angry is to assume that something is wrong” skriver Ahmed (ibid:175) och jag tycker det är väldigt tydligt att ilskan bottenar i att deltagaren tyckte det utnyttjande som djurfabrikerna innebär var fel. Det tydliggjordes bland annat genom ordval som att de blev ”brutalt slaktade och utsatta för den här rädslan”. Ahmed (ibid:176, 171) belyser att en feministisk ilska inbegriper en särskild läsning av världen och att den ilskan kan användas som grund för en kritik av världen som sådan. Den ilska som Malin beskrev bygger på en antispeciesistisk förståelse och om feminismens perspektiv är underifrån-perspektivet och vi vill nå ett samhälle fritt från dominans borde antispeciesism ingå i en feministisk läsning av världen.

Ilkska bör dock inte endast förstås om att en är emot någonting och som Audre Lorde (enl. Ahmed *ibid*:175) uttrycker det ska ilkska inte endast förstås i relation till det förgångna utan som att öppna upp framtiden. Precis som Lorde skriver är ilskan visionär och att vända sig bort från ilskan eller förvandla den till tystnad skulle vara att vända sig bort från framtiden skriver Ahmed (*ibid*). Liksom Lorde såg flera av deltagarna ilkska som en positiv drivkraft för aktivism, här uttryckt av Emma;

”För mig är det nog mest ilskan som gör att jag engagerar mig. För medkänslan gör det bara jobbigt på något vis. Men ilskan och viljan att förändra hör ihop på något vis. Så det är väl när jag är som mest arg jag är bäst djurrättsaktivist på något vis.” (Emma, fokusgrupp 3, 2015-11-26)

Liksom smärta övergår i ilkska så övergår även ilkska i någonting annat. Att ilkska och aktivism hänger ihop blir tydligt utifrån samtalen och något jag själv upplevt. Som vi såg i föregående avsnitt är det viktigt att kunna ta in de ickemänskliga djurens smärta, vilket leder till ilkska eftersom smärtan skapar en läsning av situationen som fel. Ahmed (2004:21) belyser att vi lätt gör andra till objekt för ”våra känslor” vilket jag anser leda till känslor av ledsamhet och en mer passiv form av maktlöshet. När vi är *med* andra i deras smärta ser jag det som att ilskan ligger närmare till hands och hjälper oss att hantera smärtan genom att få oss att agera på den. Vi kan se det som att ilskan hjälper oss att bryta mot de normer som trubbar av istället för att vi låses fast i smärtan och ”stänger av” för att slippa känna och därmed också fogar oss efter samhällets normer.

Att se verkligheten som skapad

I det samhälle vi lever ter det sig ofta som om verkligheten är absolut och därmed inte går att förändra. Detta skapar passiva människor och en känsla av att inte behöva ta ställning efter som det ”bara är så det är”. Susan Gal (enl. Holm i Lija & Vinthagen 2009:34) menar att en av de starkaste, om inte den starkaste, formen av maktutövning är förmågan att definiera verkligheten, ”att forcera fram visioner om världen”. ”Wonder is about learning to see the world as something that does not have to be[...]” skriver Ahmed (2004:180) och därför är

'wonder', som jag översätter till 'förundran', avgörande för aktivism. Detta eftersom förundran hjälper oss se att verkligheten är skapad och därmed att vi kan skapa en annan verklighet. Flera av deltagarna visade insikt i att världen så som den ser ut idag är skapad och engagerade sig i djurrättsaktivism just för att förändra den verkligheten. I följande citat från Catharina, vit 24 årig kvinna med arbetarklassbakgrund, som var vegetarian men i princip endast åt veganskt kan vi se hur förundran, som ett nytt sätt att se världen, upplevdes;

”Jag känner medlidande för att jag har varit där också på något sätt när jag åt kött. Att jag var liksom avtrubbad, att jag inte vågade se sanningen. De känner jag också medlidande för, det är viktigt också tänker jag den känslan. Att jag hoppas att de också ser sanningen någon dag.” (Catharina, fokusgrupp 3, 2015-11-26)

Vi kan se hur Catharina kände *med* köttätare då hon kunde sätta sig in i deras situation, vilket utgör en förståelse för att de handlar i enlighet med normer som hon själv lyckats bryta. En förståelse för att världen är uppbyggd kring normer som kan te sig osynliga för dem som ännu inte bryter mot dem visade Melinda här;

”Att de här normerna finns, att det är så osynliga, att många, att majoriteten inte alls reflekterar över det vad som händer och vägrar ta till sig också. Och sen är det ändå mycket att många försöker vrida det till att de gör det bästa, de försöker ju ändå, de är måna om djuren men de ändå anser sig ha rätt att ta dem, ta deras mjölk, ta deras kroppar och använda dem. Och det känns ibland väldigt svårt att förhålla sig till det.” (Melinda, fokusgrupp 3, 2015-11-26)

Insikten om att verkligheten så som den ser ut är skapad har varit avgörande för att jag ska orka vara vegan med allt vad det innebär för mig i form av de normupprätthållande praktiker en möter och valet att engagera mig i djurrättsaktivism. Att förstå att normerna i samhället är skapade är väldigt viktigt för att vi ska ge våra känslor legitimitet, för om normen är helt absolut känns de känslor som inte överrensstämmer med den bara ”fel”. Detta sätt att förstå världen öppnar upp för aktivism eftersom en ser att det är ett val att följa dessa normer. En blir inte heller lika låst av samhällets dömande blickar eftersom de dömer en i enlighet med en verklighetsuppfattning som en inte längre delar. Detta gör det lättare att engagera sig i normbrytande djurrättsaktivism och följande citat visar på hur Melinda försökte ändra en verklighet där vissa ses som produkter till för andra;

”...jag känner också empati för de ickemänskliga djuren och så den här känslan att vi människor har ingen rätt alls att utnyttja dem och använda dem på det sättet som vi gör. Och det tycker jag, det är det som väcker mest hos mig och det jag försöker förmedla när jag pratar för jag håller på med djurrätt. Och när jag pratar med människor och hur vi bara pratar om dem som produkter som finns här för oss liksom bara. Och det finns ingen human slakt, vi har inte rätt att döda någon annan för vår skull. Vi behöver inte göra det här.” (Melinda, fokusgrupp 3, 2015-11-26)

Att ilska sågs som, och därmed också kan utgöra, en positiv drivkraft för flera av deltagarna anser jag bero mycket på en syn på den rådande ordningen som skapad vilket hjälper en att ta sina känslor på allvar. Emotioner är avgörande för att visa hur förändring är möjlig menar Ahmed (2004:172), eftersom ”our investments move a we move”, och när vi inte låter samhällets normer göra oss avtrubbade tillåter vi oss själva att bli berörda (to be moved). Lisa pratade just om hur hon själv blev väldigt berörd men att många blockerar sina känslor;

”Men uppenbarligen verkar det ju som om man gör så mycket blockeringar och inte tar in liksom på samma sätt[...] [M]en att det för en själv blir så himla starkt[...] [B]ara för att vi har makten att förtrycka någon behöver det inte betyda att vi har rätten att göra det. För mig blir det verkligen en sådan maktaspekt och en orättvisa som liksom är så påtaglig. Och att jag kopplar ihop det jättemycket som du gjorde i ditt föredrag med liksom andra maktordningar och att[...] vi ändå har möjligheten att förändra och göra någonting[...]” (Lisa, fokusgrupp 3, 2015-11-26)

Att engagera sig djurrättsligt har betytt mycket för henne;

”[Djurrättsaktivism] var väl liksom ett medel för att känna att jag kunde göra någonting liksom, att jag kunde påverka. Och att jag då kunde känna sådan ja, men hoppfullhet ändå och pepp och inspiration.[...] [D]els så var det ju så himla stort att träffa andra veganer och liksom djurrättsfolk som förstod djurrättsfrågan. Och att bara känna samhörighet och att inte behöva förklara sig. Det var verkligen hur stort som helst, alltså en sådan lättnad att vara i ett sammanhang där det var normen att inte förtrycka djur.” (Lisa, fokusgrupp 3, 2015-11-26)

Den samhörighet som Lisa beskrev att hon upplevde tillsammans med andra djurrättsengagerade personer tror jag är viktig för att en ska orka. Att helt enkelt ha andra personer som delar ens världsbild då en dekonstruerat den verklighet som annars ses som en

absolut sanning. Detta sätt att förstå världen genom en känsla av förundran liknar jag mycket vid vad Lugones (2010:753) skriver om 'decolonial feminism':

"What I am proposing in working toward a decolonial feminism is to learn about each other as resisters to the colonality of gender at the colonial difference, without necessarily being an insider to the worlds of meaning from which resistance to the colonality arises. That is, the decolonial feminist's task begins by her seeing the colonial difference, emphatically resisting her epistemological habit of erasing it. Seeing it, she sees the world anew, and then she requires herself to drop her enchantment with "woman," the universal, and begins to learn about other resisters at the colonial difference."

Liksom Lugones menar jag att vi måste lära om varandra i det motstånd vi befinner oss mot en värld som bygger på en fascistisk logik uppbyggd kring dikotomier. Liksom vi alla inte är "insiders" vad gäller motstånd mot "kolonialitet" är vi det inte heller vad gäller motstånd mot speciesism. Genom att möta varandra och känna med andra där de befinner sig i motståndet mot de normer som utgör ett samhälle som trubbar av kan vi luckra upp ett dikotomt sätt att vara. Liksom vi bör se 'the colonial difference' bör vi också se vad speciesismens skapande av åtskillnad gör med oss och genom ett empatiskt sätt att vara i samt förstå världen göra motstånd mot dess verkningar. Att göra detta anser jag vara att *känna förundran*.

Slutreflektion

Utifrån min analys av vad känslor *gör* med oss kan vi se att de spelar en stor roll och att vi inte kan se på oss själva och andra frikopplade från våra känslor. Som Ahmed (2004) beskriver handlar känslor om rörelse men också 'berörelse', att bli berörd och att beröra andra, i den process av ömsesidigt beroende, hoptrassalande, samexisterande och samskapande som våra kroppar och vårt sätt att vara i världen utgör (se Taguchi 2015:271).

Vi lever i ett samhälle som trubbar av vilket sker mycket genom att världen är uppbyggd kring dikotomier och därför får vi inte reproducera dessa i kampen mot speciesism. Mycket aktivism tenderar att bli en slags identitetspolitik som befäster en syn på kroppar som fasta enheter med identiteter som etiketter fastklistrade i pannan. Fokus hamnar på individen,

henoms val och identiteten som vegan eller ickevegan, där matvanor skapas som det mest centrala. Ens handlingar att äta vissa animaliska produkter smälter på grund av identitetspolitiken lätt samman med jaget vilket kan leda till intensiva känslor av skam (se Ahmed 2004:105f). Vi fastnar då i ett dikotomt sätt att tänka som delar in individer i ”vi” och ”dom” och jag tror att många blockeras av skamkänslor, eller kanske snarare att personerna trubbas av genom sina försök att undkomma skammen. Att kampen bedrivs genom en slags identitetspolitik är dock inte så konstigt eftersom vi lever i ett kapitalistiskt samhälle som lurar oss att tro att konsumentmakt är vårt enda sätt att ta ställning. Vi görs till personer som bara konsumerar och vår identitet smälter samman med vad vi konsumerar. Vi blir *förfrämligade* från livet som Karin (fokusgrupp 1, 2015-11-19) så träffsäkert uttryckte det. Vi skapar inte, vi bara konsumerar och vi har inget värde i oss själva.

Utifrån samtalen med mina informanter kunde jag börja se vilka dimensioner en diffraktiv kamp bör innefatta. Inspirerad av Birke (2012) menar jag att vi måste börja *lyssna*. Inte bara till de ickemänskliga djuren och på riktigt ta in deras situation utan också till varandra där vi befinner oss i förhållande till den speciesistiska diskursen. Att våga känna den smärta som skapas i en *med* de ickemänskliga djuren. Känslan av instängdhet, maktlöshet och skräck. Men också våga ta in och försöka förstå de känslor som skapas i oss när vi tvingas använda avtrubbningsmekanismer för att orka med. Känslor av frustration, vanmakt, ångest och apati när vi tvingas stänga av våra känslor. Med det menar jag inte att vi ska legitimera andra i deras avtrubning utan jag menar att vi ska känna *med* dem och ge alternativ till avtrubningen, sätt att bryta den. Genom att vägra reproducera normen synliggör vi att den är skapad och öppnar upp för att skapa en annan verklighet. Detta leder till att fler kan engagera sig för ickemänskliga djurs rättigheter, helt enkelt för allas vår rätt till vår kropp, vårt liv och vår frihet. Genom att göra veganismen till en del av vår vardag, ett förhållningssätt, öppnar det upp nya sätt att vara även för andra. Veganer är vanliga människor som öppnat upp för att känna *med* ickemänskliga djur. Detta är något som alla kan göra men det är inte lätt att ensam bryta mot normer så vi måste hjälpa varandra. Vi kanske skulle komma bort från ett dikotomt tänk som delar in i ”vi” och ”dom” om vi lägger mindre vikt vid exakt allt en gör och fokuserar mer på sätt att tänka, vara och se på saker. Vi måste inse och erkänna att ingen av oss är perfekta, vi gör alla fel ibland. Det viktiga är att vi lyssnar, försöker förstå och agerar utifrån våra nya kunskaper. Genom att samtala och möta varandra där vi befinner oss i

förhållande till djurförtrycket kan vi skapa sammanhang som gör det lättare för folk att bryta mot normen. Sammanhang som inte framkallar blockerande skamkänslor utan som istället öppnar upp. Detta gör att vi kan föra en strukturell kamp.

Som vi kan se i uppsatsen är förmågan att känna *med* andra avgörande för politisk aktion. Jag tror att det är viktigt med insikt i varför en känner eller inte känner som en gör och hur det påverkar ens agerande för att förhindra känslor av skam som leder till blockeringar och försvårar en mobilisering av känslor till andra djur. Jag vill inte se det som att jag är emot de som ännu inte identifierat och brutit mot djurförtrycket som norm, utan vill känna *med* dem som ännu inte är där. Att kunna möta personer där de befinner sig.

Att inte leva i samklang med sig själv gör ont och jag ser det som att vi alla skulle må bra av ett samhälle där vi tillåter oss själv att känna. Ett samhälle där vi inte måste stänga av för att orka. Vi och den värld vi lever i kommer förr eller senare gå sönder helt om det inte sker en radikal förändring. Nu befinner vi oss i en brytningspunkt och vi måste tillsammans skapa sammanhang där vi kan känna med varandra och agera på vad vi känner. Rent konkret hoppas jag att denna text ska bidra till att vi börjar känna *med* varandra i kampen mot speciesism, oavsett var i kampen vi befinner oss.

Referenslista

Tryckta källor

- Ahmed, Sara** (2004): *The Cultural Politics of Emotions*, Rutledge New York
- Bailey, Cathryn** (2007): "We Are What We Eat: Feminist Vegetarianism and the Reproduction of Racial Identity" i *Hypatia* vol. 22, no. 2 (Spring 2007).
- Barad, Karen** (2003) "Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter", *Signs*, vol. 28, 2003:3.
- Birke, Lynda** (2012): "Unnamed Others: How Can Thinking about "Animals" Matter to Feminist Theorizing?" i *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 20:2.
- Brännström Öhman, Annelie & Jönsson, Maria & Svensson Ingeborg** (red) (2011): *Att känna sig fram*, Bokförlaget h:ström - Text & Kultur
- Cudworth, Erika & Hobden, Stephen** (2014): "Civilisation and the Domination of the Animal" i *Millennium: Journal of International Studies* Vol. 42(3).
- Gålmark, Lisa** (2005): *Skönheter och odjur*, Makadam förlag
- Haraway, Donna** (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, Vol. 14, No. 3.
- Hirdman, Yvonne** (1988): "Genussystemet - reflektioner kring kvinnors sociala underordning", i *Genushistoria: en historiografisk exposé*, Lund: Studentlitteratur.
- Holmberg, Carin** (2009): *Det kallas kärlek*, Norhaven A/S, Danmark
- hooks, bell** (1999), "Att äta den andre: Begär och motstånd" i Johansson, Sernhede & Trondman, *Samtidskultur: Karaoke, karnevaler och kulturella koder*. Nora: Nya Doxa
- Horta, Oscar** (2009): "What is Speciesism?" i *J Agric Environ Ethics* (2010) 23
- Lee, Mara & Trifa Shakely** (2015). Med löständer i våra munnar. *Glänta*, 3-4
- Lenz Taguchi, Hillevi** (2012) A diffractive and Deleuzian approach to analysing interview data, *Feminist Theory* 13 (3)
- Lilja, Mona och Vinthagen, Stellan** (2009): *Motstånd*, Sahara Printing, Egypten: Författarna och Liber.
- Limb, Melanie & Dwyer, Claire** (2001): *Qualitative Methodologies for Geographers*, London
- Lugones, María** (2006): "On Complex Communication" i *Hypatia* vol. 21, no. 3 (Summer 2006)

Lugones, María (2010): "Toward a Decolonial Feminism" i *Hypatia* vol. 25, no. 4 (Fall, 2010)

McWeeny, Jennifer (2014): "Topographies of Flesh: Women, Nonhuman Animals, and the Embodiment of Connection and Difference" i *Hypatia* vol. 29, no. 2 (Spring 2014)

Paredes, Julieta (2015): *Hilando Fino -Perspectives from Communitarian Feminism, Comunidad Mujeres Creando Comunidad'*

Straube, Wibke (2014): *Trans cinema and its exit scares - A Transfeminist Reading of Utopian Sensibility and Gender Dissidence in Contemporary Film*, TEMA

Velasquez, Juan (2007) "Förortsfeminism - transversell politik" , *Tidskrift för genusvetenskap* nr 3

Muntliga källor

Lorenzoni, Patricia (2011): *Makt, kön och kolonialism - Upptäckten av en ny indianstan*, föreläsning på kursen Globala genusfrågor, Göteborgs universitet, 2011-11-24

Bilder

Andersson, Kaisa (2015): illustration av framsidan

Bilaga 1 - Fokusgrupp 1 (2015-11-19)

Fokusgrupp 1 bestod av fem vegetarianer och en vegan som alla definierade sig som feminister då de kommit till tillfället som var specifikt för vegetarianer och köttätare som ansåg sig feministiskt medvetna. Dock var det endast vegetarianer (samt en vegan) som kom och därför är inga köttätare representerade i gruppen. Denna beskrivning av fokusgruppsammansättningen grundar sig dels på en enkät och dels på saker som kom upp under samtalets gång. Deltagarna bestod av:

Hjalmar - är 17 år och vegan. Han är en man med medelklassbakgrund och har erfarenhet av att rasifieras.

Karin - är en vit 28 årig kvinna med medelklassbakgrund. Hon är vegetarian sedan 14 år tillbaka och var vegan under 5 av dessa.

Aisha - är 27 år, har arbetarklassbakgrund och erfarenhet av att rasifieras. Aisha är vegetarian

Lina - är en 23 årig kvinna. Hon är vit och har arbetarklassbakgrund. Lina är vegetarian.

Veronica - är 19 år gammal. Hon har vit medelklassbakgrund. Är vegetarian men var vegan under en kortare period.

Hanna - är en vit 25 årig kvinna med medelklassbakgrund. Hon är vegetarian.

Bilaga 2 - Fokusgrupp 2 (2015-11-21)

Fokusgrupp 2 består av två vegetarianer och en vegan och beskrivningen av fokusgruppsammansättningen bygger på en enkätundersökning samt information jag fick under samtalets gång. Deltagarna består av:

Sofie - en 23 årig kvinna. Hon är vit och har övre medelklassbakgrund. Vegetarian på etiska grunder.

Hampus - är 30 år, man med vit medelklassbakgrund. Deltog som vegetarian men hade nyligen övergått mer till vegansk kost.

Amanda - är en 21 årig kvinna med vit medelklassbakgrund. Hon är vegan.

Bilaga 3 - Fokusgrupp 3 (2015-11-26)

Fokusgrupp 3 var tänkt för veganer men det kom även en vegetarian och en köttätare. Beskrivningen av deltagarna bygger på en enkätundersökning samt saker som kom fram under samtalet. Här är en beskrivning över de deltagare jag citerar i uppsatsen:

Melinda - är en 30 årig kvinna med utländsk bakgrund och anser sig delvis ha erfarenhet av att bli rasifierad. Melinda har medelklassbakgrund, är etisk vegan och aktiv inom djurrättsrörelsen.

Emma - är en 23 årig kvinna. Hon är vit och har medelklassbakgrund. Emma är etisk vegan och aktiv i djurrättsrörelsen.

Lisa - är 31 år, bekväm med att definieras som kvinna men föredrar att inte definiera sitt kön. Hon är vit och har medelklassbakgrund. Lisa är etisk vegan sedan 13 år tillbaka och har varit aktiv inom djurrättsrörelsen.

Malin - är en 18 årig kvinna med vit medelklassbakgrund. Blev nyligen vegan (etisk) och var dessförinnan vegetarian.

Catharina - en vit 24 årig kvinna med arbetarklassbakgrund, som är vegetarian men åt i princip endast veganskt.

Baksida

Hur kan vi känna *med* varandra i kampen mot speciesism? Utifrån Sara Ahmeds fenomenologiskt förankrade redogörelses av känslor undersöker jag vad känslor *gör* med oss. Hur talar grupper av vegetarianer och veganer om sina känslor efter att de sett filmen *Djurfabriken* och vad säger det oss?

Från det att vi är barn lär vi oss att stänga av vår empati för andra djur. Vi lär oss att stänga av våra känslor av obehag inför att äta andra djur som mat och gång på gång får vi lära oss att inte känna så mycket och att inte ta våra känslor på allvar. Vad gör denna avtrubbning med oss och vilka känslor görs möjliga samt omöjliggörs med grund i olika förklaringsmodeller för våra val? Just nu befinner vi oss i en brytningspunkt och vi måste ta ett samlat grepp kring alla typer av förtryck. Känslor kopplas samman med femininitet, svaghet och det kroppsliga, något som anses underlägset i en dikotom tankevärld där maskulinitet, rationalitet och styrka värderas högst. Våldsutövande och förtryckande praktiker ligger närmare till hands ju mindre vi känner och det är dags att vi börjar ta våra känslor på allvar. Detta är en konfrontation med ett dikotomt sätt att vara och se världen som ger upphov till en väv av speciesism, sexism och rasism, en väv av förtryck. Vilka känslor får oss att agera och vilka trubbar av? Hur kan vi förstå vad känslor *gör* med oss?